

UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND. NR. 4 APRIL 1987

LOS NR.: f 2,50

HUMANIST

**HET
BEELD
VAN
DE
VIJAND**

**BEL 030-318145
OF SCHRIJF:
HUMANISTISCH
VERBOND
POSTBUS 114
3500 AC UTRECHT**

H E T M A A N D B L A D

HUMANIST

**IS EEN UITGAVE VAN HET
HUMANISTISCH VERBOND**

42ste jaargang april 1987 nummer vier

postbus 114, 3500 AC Utrecht, 030-318145

R E D A K T I E

Hes van Huizen
Ingeborg van Teeseling

V O R M G E V I N G

Hes van Huizen
Rik Tazelaar

REDAKTIEKOMMISSIE

Henk Smit (voorzitter)
Mettha de Nachtegaal
Rina Spigt
Hans Martens

M E D E W E R K E R S

Bert Boelaars
Ingrid Cramer
Anette Fienig
Charles Groenhuysen
André Hielkema
Theodor Holman
Tom Janssen
Koos Meinderts
Albert Nieuwland
Michel Pellanders
Chris Pennarts
Martin Simek
Gerdie Snellers
Frits Stoffels
Rob Tielman
Antoinette Verbrugge
Martin Walker
Sylvia Weve

Kopij voor het meinummer moet uiterlijk 11 april bij de redactie zijn. Kopij sturen naar: Redactie Humanist, postbus 114, 3500 AC Utrecht. Dit blad is gedrukt bij Brouwer Offset bv, Utrecht.

**Al eens gedacht om
lid te worden van het
Humanistisch Verbond?
Een mooie gedachte.
En nu makkelijk
te realiseren.**

De contributie voor het lidmaatschap van het HV stelt u zelf vast. De minimumcontributie is f 65,- per jaar, inclusief een abonnement op de „Humanist“. Mede-leden hoeven geen contributie te betalen. Als richtlijn voor de vaststelling van de bijdragen houden veel leden een half procent van hun inkomen aan. Voor leden met een bruto inkomen beneden de f 18.000,- per jaar bedraagt de minimumcontributie f 45,- per jaar. Voor jongeren onder de 27 jaar bedraagt de minimumcontributie f 30,- per jaar. Gezinsleden en huisgenoten kunnen zelfstandig lid worden voor f 15,- per jaar. Men ontvangt dan geen „Humanist“.

**Word lid van het HV.
Bel 030-318145 of schrijf:
Postbus 114, 3500 AC Utrecht**

RK-KERK ZET ZICHZELF BUITENSPEL DOOR RIGIDE STANDPUNT OVER BIO-ETHIEK

De boodschapper onthoofden heeft weinig zin. De kwaai feiten worden er geen kopje kleiner door. Dat wisten we natuurlijk al lang. Maar dat werd de afgelopen weken weer eens bevestigd. Want de rechter had kardinaal Simonis nog maar koud – op zuiver juridische gronden – vrijgesproken wegens zijn verkondiging van de rooms-katholieke leer inzake homoseksualiteit of in Rome stond alweer een andere kardinaal op, Joseph Ratzinger, dezelfde die de „homoseksualiteit-is-een-afwijking“-theorie als richtsnoer aan de rk-mens had meegegeven.

„Kunstmatige inseminatie mag niet“, was ditmaal de boodschap van het hoofd van de Congregatie van de Geloofsleer. Als onze recht-in-de-leerse Nederlandse kardinaal hem dat straks nazegt – en dat doet hij natuurlijk – heeft het weinig zin hem opnieuw voor de rechter te

slepen. De bron van de ellende zit elders, in de Vaticaanse basisfilosofie dat de natuur de ordening der dingen is.

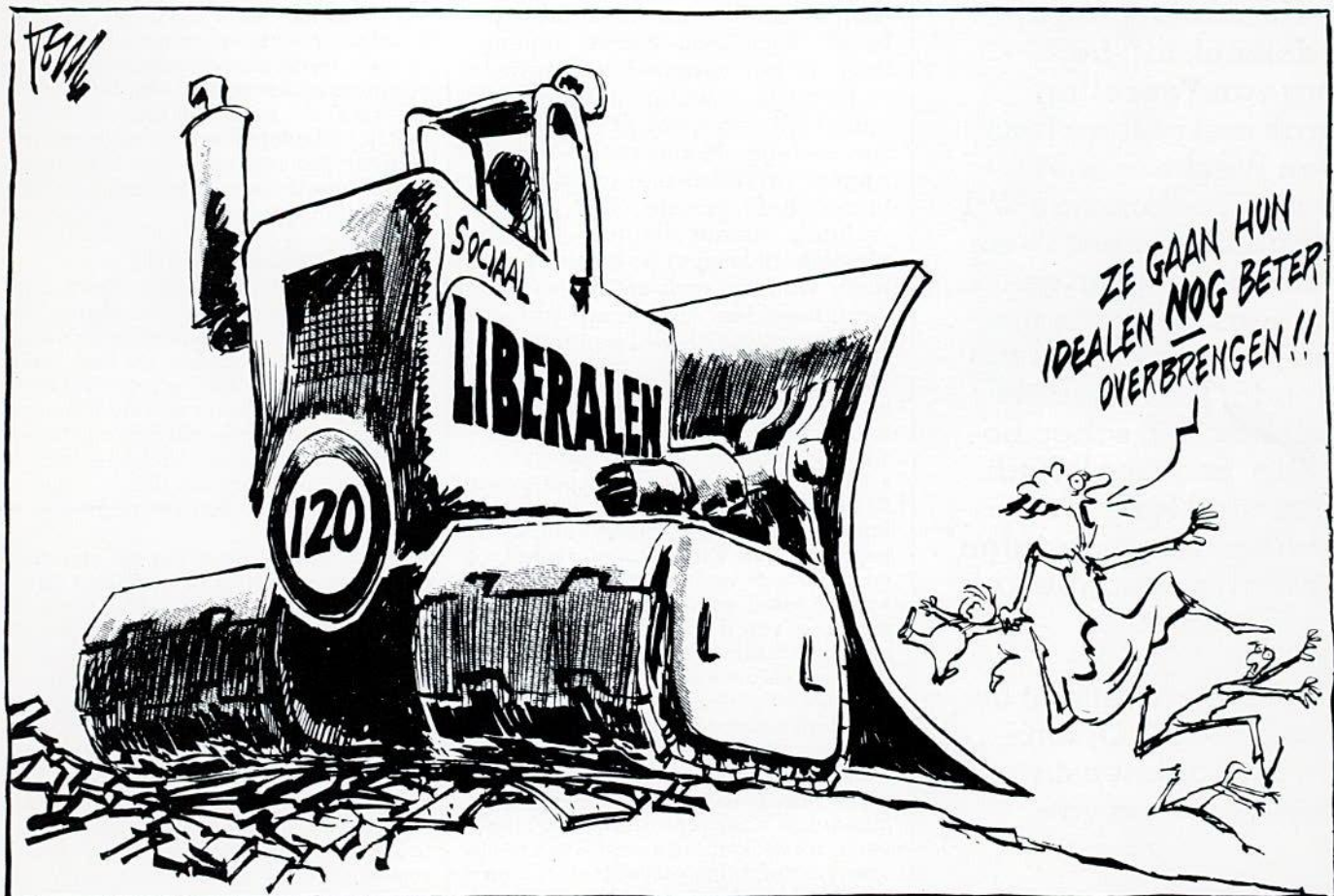
De Congregatie voor de Geloofsleer, die de zuiverheid van de rooms-katholieke leer bewaakt, weet één ding heel stellig: We leven in een door God geschapen natuurlijke orde; de mens mag die niet verstoren. In die natuurlijke orde beschikt God over leven en dood. Menselijk ingrijpen op dit punt, bijvoorbeeld omdat de stand van de wetenschap en de techniek dat toelaat, is uit den boze. Geen euthanasie dus en geen abortus, zoals we al wisten. Maar nu ook: geen kunstmatige inseminatie. Geen reageerbuisbevruchting, ook al worden het zaad en de eicel gebruikt van een getrouwd paar. Geen experimenten met menselijke embryo's. Zoals de kardinaal het op de perskonferentie over deze nieuwe leer omschreef: „Een kind moet worden verwekt, niet geproduceerd.“ Omdat – volgens eerder verkondigde theorieën – katholieken

slechts binnen het huwelijk met elkaar mogen vrijen en dan nog met het doel kinderen te krijgen, is er toch sprake van enige produktiedwang.

Meer cultuur dan natuur

Het lijkt allemaal nogal dwars op elkaar te staan. De rooms-katholieke kerk propageert het huwelijk als de vruchtbare voedingsbodem voor nieuw menselijk leven. Maar technieken die ongewenst kinderloze echtparen met kinderen kunnen zegenen, wijst zij van de hand. De verklaring ligt in de natuurlijke ordening der dingen: bevruchting geschiedt door de geslachtsdaad. Het zaadje treft de eicel in de eileider. Het embryo nestelt zich in een van boterbriefje voorziene baarmoeder. Proberen het met God op een akkoordje te gooien mag wel, Hem buitenspel zetten niet. Ratzinger tijdens de perskonferentie: „Wij moedigen alle onderzoek aan dat een oplossing zoekt voor de steriliteit van mannen en vrouwen. Maar wij wij-

Vervolg pag 20

Links tegen rechts.
Oost versus west,
noord versus zuid,
zwart tegen wit, man
tegen vrouw. Wie niet
voor mij is, is tegen mij.
Blijkbaar vinden men-
sen het nodig om hun
wereld op te delen in
goed en slecht, in
vriend en vijand. Wie
die vijand is, kan ver-
keren.

Die kan echt zijn en
aanleiding voor angst,
onveiligheid, bedrei-
ging en strijd. Maar va-
ker nog is er een beeld
van de vijand dat niet
reëel is.

Het lijkt erop dat de
mens altijd vijanden en
dus strijd heeft gekend.
Is het de natuur van de
mens? Of wordt het
toch door de cultuur be-
paald?

De Humanist ging op
onderzoek uit. Inge-
borg van Teeseling
sprak met polemoloog
Leon Wecke en met
Sowjet-deskundige Wil
van den Bercken. Twee
korrespondenten ge-
ven een impressie uit
hun hol van de leeuw,
Theodor Holman doet
daar nog een schep bo-
venop. En Joseph Roth
blijkt in 1934 *De Onver-
schillige* al als de enige
echte vijand aangewe-
zen te hebben.

En u? hoe zit het met uw
vijandbeeld? Of heb-
ben humanisten daar
soms geen last van?

Een bijeenkomst van Youth for Christ in de Verenigde Staten. Een onderzoeksgroep legt de deelnemers een pamflet voor dat de Amerikaanse onafhankelijkheidsverklaring blijkt te zijn. De dames en heren, hiervan niet op de hoogte, zijn geschokt. Dit moet een stuk van Lenin zijn! Enige tijd later herschrijft een journalist het verhaal, als petitie en gaat er de huizen mee af om te vragen naar handtekeningen ter ondersteuning. „Kom-munistisch vod“, „Ik bel de politie“, en „gebazel“, zijn enkele van de meestgehoorde reacties.

POLEMOLOOG LEON WECKE:

WE WORDEN ER VOORBEREID DA

In de keurige semi-moderne laag-bouw van de Nijmeegse universiteit is de kamer een eiland. Overal pa-pier, op stoelen, tafels, venster-bank, vloer. Het lijkt een poging de bezoeker te imponeren („kijk eens hoe hard ik werk“) of haar het idee te geven dat we hier met de cliché-wetenschapper te maken hebben: narrow-minded en in zichzelf ge-keerd. Voor Leon Wecke, polemo-loog, is het vermoedelijk gewoon zuurstofrijk water. Blijmoedig maakt hij een stoel vrij en begint zijn kollege. Mooie ronde redene-ringen, rationeel met net de juiste hoeveelheid emotie. Het perfecte verhaal, zonder twijfels of open plekken. Ik krijg er de kriebels van. Maar waarom toch eigenlijk? Over vijandbeelden, de reden van ons gesprek, weet hij wel een hoop.

„De mens is een beperkt wezen en dus nooit in staat om de werkelijkheid, de feitelijkheid, de waarheid om hem heen volledig te begrijpen. Daarvoor gebeurt er teveel. Maar iedereen moet overal iets van weten. Van de kwaliteit van je tandarts tot aan Gorbatsjov's kansen op hervormingen. Dat wordt dus behelpen en dat doe je met plaatjes in je hoofd; vooroordelen, opvattingen. Vereenvou-digingen van de werkelijkheid, hand-vatten, richtlijnen. Zonder die vooroor-delen zouden we zo gek worden dat we niet meer konden functioneren. Het is een denkmethode. Niet dat we overal oordelen over hebben. Als jou gevraagd wordt naar de voortplantingsmogelijk-heden van de ijsbeer over tweehonderd jaar zul je daar niet direkt een zinnig verhaal over kunnen geven. Toch heb je over voortplanting en ijsberen een idee in je hoofd en als je móet kun je die ook

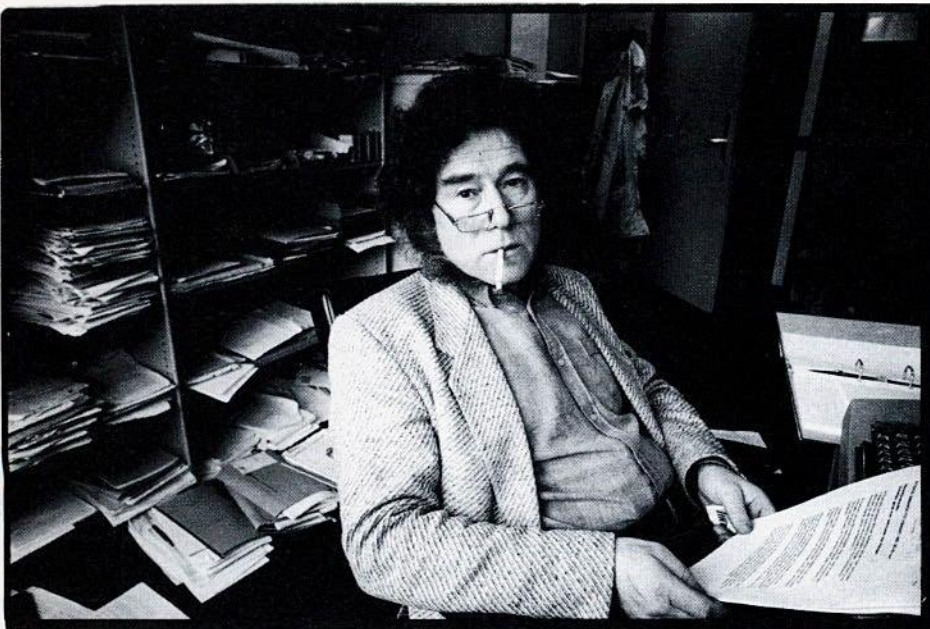
nog wel met elkaar in verband brengen. Die vooroordelen vormen we niet alleen zelf. Het hele socialisatieproces maakt dat wij als Nederlanders bijvoorbeeld vinden dat Nederlander zijn ver te ver-kiezen is boven Belg of Rus zijn. Van kinds af aan, vanuit religie, onderwijs, politiek, gezin, straat hebben wij deze en andere plaatjes in ons hoofd gekre-gen. Bij onderzoek blijkt ook dat elk volk etnocentrisch is, overdreven waarde hecht aan positieve eigenschappen van zichzelf. Nederlanders geven elkaar ho-ge cijfers op het gebied van intelligen-tie, werklust, betrouwbaarheid, inven-tiviteit. Sluwheid en luiheid krijgen daarentegen een lage score. Elke groep acht zichzelf beter dan iedereen die daarbuiten valt.

Buitenwereld bedreiging

Een stap verder is dat die buitenwereld bekeken wordt als een bedreiging. De vakbond vertelt dat de werkgevers erop uit zijn je te benadelen. De kerk heeft het over Kaïn en Abel en de wrekende overheid als werktuig van God. Het ge-schiedenisboekje vertelt over moffen en anderen die ons wat hebben aange-daan. En in tijden van emancipatie is het ene geslacht een bedreiging voor het andere.

Al die invloeden bereiden ons erop voor dat er een vijand kan zijn. Welke dat is hangt af van de situatie. Mensen heb-ben ook meerdere vijanden. Op indivi-dueel nivo kan dat de buurman zijn of de leraar op school. Iets verder is het de VVD, de milieuvervuiling of de terroris-ten. De laatste stap zijn dan de Chine-zen, de Russen, de Islam. Vooral die fase wordt door de staat bepaald. Die gebruikt allerlei methoden en midde-len, ook de massamedia om dat beeld in de hoofden te rammen. Percepties van een vijand leiden tot angst, waar-door een bevolking meer geneigd is het

is naar een militaire bedreiging, scoort de Sowjet-Unie hoog, zo'n veertig procent. Althans 5 jaar geleden volgens ons onderzoek naar het vijandbeeld in de publieke opinie. Willen we iets horen over „een bedreiging“, dus zonder toevoeging, dan komt het communisme pas op de elfde plaats. Werkloosheid, kernenergie, kriminaliteit, milieuvuiling en economische crises zijn dan erger. Gevraagd naar persoonlijke bedreiging, komt de aantasting van de gezondheid boven met achtenveertig procent.

Dan zijn er nog grote verschillen tussen bevolkingsgroepen. Ruwweg kun je zeggen dat goed opgeleide, linkse, jonge, ongelovige Nederlanders het minst last hebben van vijandbeelden. Hoe rechtser, christelijker, ouder en minder opgeleid hoe sterker en vaststaander de vijandbeelden zijn.

ER EEN VIJAND KAN ZIJN

gezag van de machthebbers te aanvaarden. Er is wel beweerd dat een staat pas bestaat als besloten is wie de vijand is. Een staat heeft een vijand nodig. Het heeft ook een praktisch voordeel. Regeringen realiseren zich dat het konstrueren van een vijandbeeld goedkoper en effectiever is dan het vernietigen van het vijandelijk leger.

Niet vanzelfsprekend

Toch is het denken over mensen in vrienden en vijanden niet logisch of door god gegeven. Antropologen als Margaret Mead hebben onderzoeken gedaan bij indianen- en eskimokulturen, waarin het begrip vijand helemaal niet bestaat. Konkurrentie en wedijver zijn daar onbekende zaken. Samenwerking en koöperatie bestaan daarentegen wel. Het maakt duidelijk dat vijanddenken niet instinktief is, niet vanzelfsprekend in de mens aanwezig maar zeer cultuurbepaald is. Uiteraard is een mens ook een leefwezen, waarbij automatisch de stekels overeind gaan staan als je aan zijn broed, zijn voer of zijn partner komt. Maar dat heeft te maken met eerste levensbehoeften en is zeker geen verklaring voor het vijandbeeld en de oorlogen zoals die bij ons bestaan. De mens heeft een aantal mogelijkheden die worden ontwikkeld op basis van wat zijn cultuur of economisch systeem van hem vraagt. Zo kan de één tot wedijver en konkurrentie komen en de ander tot vreedzame samenwerking.

Funkties vijandbeeld

Bij ons bestaat het vijandbeeld omdat het een aantal funkties vervult in deze cultuur. Punt één dus die simplifikatie, die denkmethode, dat interpretatiemiddel. Maar er is meer. Het vijandbeeld kan gebruikt worden, gekultiveerd zelfs, omdat het de kohesie, de saamho-

righeid in een maatschappij bevordert. Daarvoor is een bedreiging van buiten of soms zelfs van binnenuit noodzakelijk. Een buitenlandse vijand drijft mensen binnenslands naar elkaar toe. Zelfs als ze ernstige konflikten met elkaar hebben. Die vijand geeft dan een adem-pauze, zorgt dat de problemen niet uit de hand lopen. Regeringen en staten zijn zelfs bereid om een vijandbeeld te kreëren als het er nog niet is. Vanaf de Oudheid zie je dat in probleemsituaties een zondebok wordt gezocht als bliksemafleider.

Een andere reden voor het kreëren van een vijandbeeld is voor bewapening. Dat kan noodzakelijk worden geacht omdat er veel geld aan verdiend wordt, dat economisch niet gemist kan worden of omdat er wapens nodig zijn om belangen over de grens te verdedigen. Een volk heeft de neiging om die werkelijke redenen niet voldoende te vinden, dus wordt er een vijand verzonnen waartegen bewapend dient te worden. Op individueel nivo geeft de vijand ook een identiteitsfunctie. Als je niks bent, geen baan hebt, geen vrienden, geen opleiding, een rothuis, maar wel hetzelfde vijandbeeld als premier Lubbers heeft hoor je tenminste érgens bij. Dat is een sociale functie. In bepaalde delen van de maatschappij is het zelfs een vereiste. Karrière maken in het leger is vrijwel onmogelijk als je er niet het dominante vijandbeeld op na houdt.

Grote verschillen

Een vijandbeeld hoeft overigens niet altijd onzin te zijn. Soms wil de ene staat de andere werkelijk vernietigen. Nederland en Duitsland in de oorlog bijvoorbeeld. Dat was geen flauwekul, maar werkelijkheid.

Wat iemands vijandbeeld is hangt ook af van de vraag die je stelt. Als de vraag

Kapitalisme/kommunisme

Waarom is de Sowjet-Unie de vijand van het westen?

„Dat lijkt me duidelijk. Het gaat uiteindelijk om de onverenigbaarheid van kapitalisme en kommunisme. Het kommunisme en zeker vormgegeven in een echte staat, tast het kapitalisme in haar grond aan. Wat in het belang is van een kommunistische maatschappij is dat meestal niet van een kapitalistische. Gewoon systeemkonkurrentie, tegen-gestelde belangen. Daarbij hebben de geallieerde landen in 1917 met een interventieoorlog geprobeerd in de Sowjet-Unie een kontra-revolutie op gang te brengen. Dat heeft nog zo'n zeven en half miljoen slachtoffers geleverd, dus vijandschap volop. En niet alleen theoretisch, maar ook feitelijk militair. Door de jaren heen is zich dat blijven herhalen, tot na de Tweede Wereldoorlog. Het Westen blijft interveniëren, zowel militair als via veiligheidsdiensten. En tot op heden wordt de Sowjet-Unie omgeven door honderden militaire bases, het is volstrekt ingesloten. Een ander saillant feit is dat na de Tweede Wereldoorlog de Verenigde Staten 215 keer heeft bedreigd met geweld, waarvan 19 keer met kernwapens. En meestal betrof het dan de Sowjet-Unie of met haar bevriende landen. Dus het is historisch verklaarbaar en ook heel terecht dat de Sowjet-Unie het Westen als haar vijand is blijven zien. Alleen met het monsterverbond in de Tweede Wereldoorlog is er even een pauze geweest, omdat er een nog grotere vijand was. Maar zodra die dreiging was opgeheven, bleek dat aan het vijandbeeld weinig was veranderd.

Toch is er in de hoofden van vooral de Europeanen iets omgedraaid de laatste jaren. Grote groepen mensen blijken de

dreiging van de atoombewapening groter te vinden dat de Sowjet-Unie waarvoor die bewapening is opgezet. En de vredesbeweging wordt steeds meer geïnternationaliseerd.

„Het vijanddenken – dat is dus de overtuiging dat er zoiets als een vijand bestaat die door mensen wordt gevormd of aan mensen kan worden toegeschreven – is met onze cultuur en socialisatie gegeven.

Om dat vijanddenken aan te pakken zou je de hele cultuur moeten veranderen en al datgene wat ertoe leidt dat we in vijanden geloven. Dat is bijna een onmogelijke klus. Al kan mondiale vorming, vredesonderwijs en een waarachtig democratische samenleving wel iets ten goede keren.

Met betrekking tot vijandbeelden is het zo dat er ook werkelijke bedreigingen kunnen zijn. Dus ook een terecht

vijandbeeld. Als de vijand niet echt is, kan mogelijk door objectieve informatie en door bewustwordingsprocessen iets daadwerkelijk veranderen. Een houding kweken waardoor overheden er minder in slagen onterechte vijandbeelden te creëren of te versterken. Je moet daarbij wel bedenken dat die vijandbeelden allerlei functies vervullen, die als het even kan op een andere wijze vervuld moeten worden.”

„Maar voorlopig zitten we met het ingebakken vijanddenken en met de vijandbeelden. Die heb ik zelf ook. Sommige zijn terecht volgens mij. Aan andere zal ik na enig nadenken misschien twijfelen.

En als je me vraagt wat voor mij de grootste vijand is denk ik dat dat uiteindelijk de economische en daarbij betrokken politieke systemen zijn. Die dragen nog altijd bij tot uitbuiting en

ongelijkheid tussen mensen en volkeren. En natuurlijk ook het bewapeningsproces, dat daar niet van los te maken is. Zowel het nucleaire als het conventionele bewapeningsproces. Dat proces bedreigt de mensheid en mij persoonlijk dus ook. Ik heb daar volgens mij dan ook terecht een vijandbeeld van. Mijn aktiebereidheid om die vijanden te bestrijden, is redelijk groot. Een belangrijk deel van mijn leven heb ik daar inmiddels al aan besteed. En als het nodig en zinvol is, wil ik daar ook wel de barrikade voor op. En als die barrikade onder vuur ligt? In dat geval zal ik de kosten tegen de baten afwegen. Ik ben misschien meer een idealistische realist dan een realistische idealist.”

Ingeborg van Teeseling

① DE GORBATSJOWS

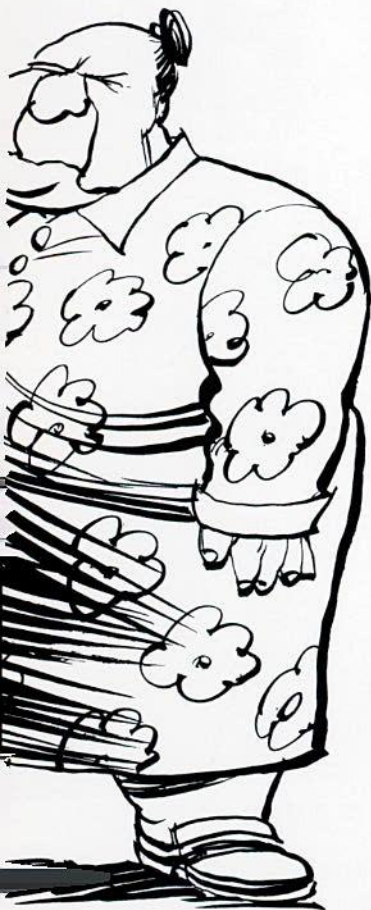
② DE GORBATSJOW EIGENLIJK-ZOUDE

SOWJET-DESKUNDIGE WIL VAN DEN BERCKEN: GORBATSJOV MEENT HET SERIEUS EN DIE KANS MOETEN WE GRIJPEN

ALS-ZE-TOCH-
TEN-ZIJN.

Wil van den Bercken is slavist aan het Instituut voor Oosteuropeese geschiedenis in Utrecht. In 1972 ging hij in de Sovjet-Unie Russisch studeren, maar dat liep wat uit de hand. Hij werd er verliefd, trouwde er en na een jaar volgde de Russische mevrouw van den Bercken haar man naar het rationele Nederland. De familie aan de andere kant van het IJzeren Gordijn is nu een goede reden om elk jaar even terug te gaan. Het heeft Van den Bercken deskundiger dan deskundig gemaakt, nu hij kennis zo vaak en zo dichtbij aan de praktijk kan toetsen. Hij is er niet optimistisch van geworden. In zijn boeken en artikelen komt een vijandige en cynische Sowjet-Unie naar voren, waar het wel slecht mee af móet lopen. Een kommunistenvreter, is mijn idee als ik naar hem op zoek ga. En dat klopt wel min of meer. Ja, hij haat het kommunistisch systeem, vindt het gevaarlijk en arrogant. En toch heeft hij altijd een lichtpuntje gezien. En nu nog aktueel ook. *Glasnost*. Openheid.

„Er is een groot verschil tussen de gewone Rus en de officiële ideologie van de Sowjetstaat. De Russen zijn een gastvrij, vredelievend volk dat jou als westerling vriendelijk ontvangt. Ze zijn open, nieuwsgierig en heel aardig, terwijl ze elke dag gebombardeerd worden met ophitsende slogans over het Westen. Als je zou moeten geloven dat de Russen alles wat ze over ons lezen voor zoete koek aannemen, is dat heel beangstigend. Maar dat blijkt in de praktijk helemaal niet. Ze willen juist veel horen, zouden graag eens willen reizen. Er is een grote diskrepantie tussen leer en leven. En ik ben ervan overtuigd dat dat de reden is van Gorbatsjov's hervormingen. Want Gorbatsjov beseft de zwakte van het Sowjet-systeem. De bevolking is steeds minder betrokken bij de officiële ideologie en de staat die daar iets mee wil. Dat is een kloof die gedicht moet worden, anders loopt het uit de hand. Daarom is hij bezig de niet te verwezenlijken pretenties van het systeem te schrappen en een waarheidsgetrouwere propaganda te voeren.

Serieuze veranderingen

Hij wil de bevolking weer betrekken bij de opbouw van het land, maar niet van

uit een patriottistisch ideologisch doel alleen, maar door mensen het idee te geven dat werken voor je land ook werken voor jezelf is. Dat zijn serieuze veranderingen en ik geloof zelf dat Gorbatsjov daarin oprecht is. Hij werkt aan een genezing van het interne rottingsproces, van economisch en cultureel verval. Hij streeft naar meer realisme, zowel op ideologisch als op economisch en politiek gebied. Het Westen moet daarop inhaken en dat is geen kapitulatie. Ik begrijp heel goed dat het Westen de laatste jaren niet geloofd heeft in toenaderingspogingen van de Sowjet-Unie. Breznev's ontspanningspolitiek had een duidelijke dubbele bodem. Andropov was ex-KGB-chef en had dus niet overdreven veel krediet.

Tsjernenko was ook al meer van hetzelfde. Maar bij Gorbatsjov is dat anders. Hij meent het serieus en die kans moeten we grijpen. Natuurlijk verstaat hij onder democratie iets anders dan wij. Geen pluralistisch, meer-partijen systeem, het blijft een verlichte diktatuur. Maar dat is al beter dan wat er was en veranderingen gaan altijd langzaam. Als Gorbatsjov harder doordrukt dan hij doet zet hij zijn eigen positie en daarmee alle mogelijke veranderingen op het spel. Het is ook irreal van ons om te

De officiële propaganda in de Sowjet-Unie heeft altijd wat averechts gewerkt. De burgers hebben nooit helemaal in het vijandbeeld van hun leiders geloofd.

► verwachten dat de Sowjet-Unie opeens een westerse democratie zou worden. Maar in het kader van die maatschappij is hij met een revolutie bezig."

Ongerustheid

"In de Sowjet-Unie is het Westen al eeuwen lang de vijand. Vooral in de negentiende eeuw verzetten de tsaren zich tegen de liberale denkbeelden van onze westerse wereld. Socialisme, atheïsme en de opkomst van de burgerij waren een grote bedreiging voor de autokratische, diktatoriale maatschappij. Vooral toen hier allerlei revoluties uitbraken die leidden tot meerpartijen-staten met een vorm van democratie, begonnen de heersers ongerust te worden. Na de oktoberrevolutie veranderde er niet veel. Zelfs de methodes bleven hetzelfde. Culturele isolatie, strenge censuur, controle van reizigers, kritiek onderdrukken. In de kranten werd het Westen afgeschilderd als een samenzwerende maatschappij, die tot doel had de kommunistische Sowjetstaat omver te werpen. En natuurlijk werd onze maatschappij geportretteerd als verschrikkelijk om in te wonen. Sociale chaos: armoede, werkloosheid, drugs.

Gorbatsjov slaat bressen in die visie. Hij moedigt kritiek aan, laat meer mensen vrij reizen, dissidenten komen vrij. En toch zal ook hij niet het hele systeem elimineren, omdat dat vijandbeeld de basis is van de Sowjetideologie. De Sowjet-staat is gebaseerd op één ware levensbeschouwing, die van de kommunistische partij. Op het moment dat je zegt dat je daar niet meer zo in gelooft, zet je je bestaan op het spel. Want zonder principieel vijandbeeld geen kommunistische Sowjetstaat.

Het vijandbeeld is ook praktisch onontbeerlijk. De Sowjet-Unie is een enorm land dat bestaat uit vele kleinere landen, met hun eigen nationalistische trekjes. Vaak wordt er een andere taal gesproken, is de cultuur anders. Het kommunistische ideaal en de harde hand waarmee dat in de praktijk wordt gebracht, houdt die landen bij elkaar. Een democratisch Rusland zou ongetwijfeld tot afscheidingen leiden. Het vijandbeeld is het fundament van de Sowjet-Unie en dat is ook het dilemma van Gorbatsjov. Hij kan het zich gewoon niet veroorloven om veel minder autoritair te worden. Dus blijft de buitenlandse vijand het Westen en heet de binnenlandse vijand „bourgeois-nationalisme". Daartegenover wordt dan het „Sowjetpatriotisme" gepropageerd en ook dat zal Gorbatsjov moeten volhouden. Er zullen dus dissidenten blijven, ja."

„Het Russische volk is heel gespleten in haar vijandbeeld. Denk ik, want sociologische onderzoeksburo's zijn daar

niet. De staat probeert heel nadrukkelijk haar vijandbeeld in stand te houden. Daarin verschilt ze niet veel van de onze. Alleen kunnen wij het officiële vijandbeeld weerleggen, bekritisseren, verwerpen. Daar kan dat niet, de buitenlandse politiek is nog nooit besproken en bekritiseerd geweest, ook bij de huidige Glasnost niet. De bevolking neemt dat globaal over, omdat ze niet beter weet, juist door die isolatie waarin ze gezeten heeft. Dat gaat nu misschien veranderen en interessant is natuurlijk hoe dat zich in de toekomst zal ontwikkelen.

Het kan zijn dat we steeds meer toegaan naar de Rus die ik heb meegemaakt. Open en vriendschappelijk, zoals ze volgens mij eigenlijk van aard zijn. Dan ontstaat er dus een nog grotere kloof tussen het vijandbeeld van de staat en die van het volk. Kennis kan een afbrokkeling van het vijandbeeld betekenen. Dat kan de partij natuurlijk nooit toestaan, dus zul je dan een tegenreactie zien. Maar het kan ook zo zijn dat de mensen zó schrikken van al die verhalen uit en over het Westen, dat ze juist toegroeien naar de machthebbers. Want er is natuurlijk werkloosheid, armoede en een sterk individualisme hier.

Ik hou ook staande dat de Sowjetburgers nooit helemaal in het vijandbeeld van hun leiders hebben geloofd. Daar was het simpelweg té zwart voor, te zwaar aangezet. Het kon gewoon niet kloppen. En dan krijg je ook altijd het effect van de verboden vrucht. Juist wat niet mag, trekt aan. De officiële propaganda heeft dus altijd al wat averechts gewerkt. Als je mensen alle mogelijkheden en informatie geeft, wordt de behoefte een stuk minder."

„Het vijandbeeld is wel van tijd tot tijd verschoven. In de zeventiger jaren was er de Chinese militaire dreiging, nu is er gevaar van de islam. Je ziet dan dat het Westen wel vijand blijft, alhoewel op de achtergrond. Maar vergeet niet dat Napoleon en Hitler westerse heersers waren en die hebben diepe wonden geslagen in Rusland. Miljoenen mensen hebben daar het leven bij verloren, dus die angst zit er goed in. Niet dat dat een reden is om bang te zijn voor „het" westen, maar toch... Kijk, een reële, militaire dreiging staat altijd boven een ideologische. Dan is samenwerking ook mogelijk, zoals Stalin in de Tweede Wereldoorlog heeft laten zien. Zelf verwacht ik zo'n bondgenootschap in de nabije toekomst ook, namelijk tegen de kernbepapening. Daar zijn beiden zeer bezorgd om, dat is een gemeenschappelijk vijandbeeld. En tegelijkertijd een hefboom om de onderlinge verschillen niet op de spits te drijven."

Ingeborg van Teeseling

HET BEELD VAN DE VIJAND

Enige beelden van de vijand op affiches uit de Tweede Wereldoorlog

**CHARLES GROENHUYSEN,
KORRESPONDENT IN WASHINGTON:**

JE MAG AMERIKANEN VEEL AFPAKKEN, MAAR NIET HUN NATIONALE TROTS

Een vriendelijke uitnodiging vlak voor Kerstmis. In het kader van het aanstaande vredesfeest is er een genoeglijk samenzijn met buurtbewoners. Halverwege de avond raak ik in gesprek met een jongen, amper 30 jaar oud: Wat ik van de Russische dreiging vind?

Och...

En hoe ik denk over al die bezwaren tegen het plan van de president om ruimtewapens te installeren? „Hoeveel groter is de kans, denk jij, dat de Russen ons echt zullen aanvalen, wanneer SDI niet doorgaat?”

Het vijandbeeld van de Amerikanen. Ik blader in de kleurig uitgevoerde Pentagonpublikatie „Sovjet Military Power 1986”. Uit het hoofdstuk Global Ambitions: „De Sovjet-Unie is er nog steeds op uit het Westen te verdelen en een groot deel van de Derde Wereld te de-stabili-

seren.” En: „Door eenzijdige voorstellen tot wapenvermindering almaar te herhalen probeert de Sovjet-Unie de Verenigde Staten af te schilderen als halsstarrig en oorlogszuchtig.” In de konklusie van het hoofdstuk stelt het Pentagon vast dat de Russen nog altijd uit zijn op wereldheerschappij: „Het is Moskou wens om het ideologische doel van een kommunistische wereldorde dichterbij te brengen.”

Vorige maand zond ABC hier de zeventdelige TV-serie „Amerika” uit. Het laat de Verenigde Staten zien na tien jaar Sovjet-bezetting inclusief razzia's, concentratiekampen en ondergronds verzet. De rode vlag met portretten van Lincoln en Lenin in top. Zorgen slechte Russen voor goede kijkcijfers?

De meest opgewonden reacties kwamen voordat er zelfs maar een aflevering was uitgezonden. „Olie op het anti-Sovjetvuur, koren op de molen van de militaristen binnen de Reagan-rege-

ring en een aansporing tot hernieuwd koude oorlogsdanken,” vinden liberals. „Een belediging voor Amerika, een levensgevaarlijke fantasie: het is ondenkbaar dat Amerika zich zonder slag of stoot aan de Russen overgeeft,” zeggen conservatieven.

De boekuitgave van de serie heeft als ondertitel „The triumph of the American Spirit”. Zo veel reden tot ongerustheid is er dus kennelijk ook weer niet. Veel Amerikanen zijn overigens niet zo geweldig geïnteresseerd in de manier waarop ABC en vooral regisseur en scriptschrijver Donald Wrye de Verenigde Staten afbeelden. Al tijdens één van de eerste uitzendingen moest „Amerika” het in de kijkcijfers afleggen tegen een concurrerende uitzending van de miss-USA-verkiezingen. (Miss-Texas won).

En over vijandbeeld gesproken. De film „Platoon” heeft de discussie over Vietnam en de nasleep ervan weer op gang gebracht. Hoe kijkt de Amerikaan

MARTIN WALKER, ANTI-AM SYMPATH

Misschien wel meer dan enig ander volk zijn de Russen doordrenkt met propaganda voor de vrede. „Miroe mir” – vrede voor de wereld, is een standaardus die je overal ziet op gebouwen en op posters. En ook: „SSSR – oplot mira”; de USSR is een vesting van vrede. In het Westen zien we die roep voor vrede op aarde eigenlijk vooral rond Kerstmis opduiken. Maar in de Sowjet-Unie dus het hele jaar door. Vraag is wel hoeveel effect al die propaganda eigenlijk heeft als we denken aan de oorlog in Afghanistan en de enorme Sowjet-legers in Oost-Europa.

Daarnaast is er ook een duidelijk verschil tussen de nogal geïdealiseerde propaganda voor vrede en de realiteit van de buitenlandse politiek van de Sowjet-Unie. Maar niettemin is al die vredespropaganda wel geworteld in de werkelijkheid. Want Hitler's invasie, die leidde tot de dood van 20 miljoen Russen (ééntiende van de gehele bevolking!) is nog maar amper veertig jaar geleden.

En in de gehele geschiedenis zijn maar weinig landen zo vaak binnengevallen als Rusland. Zo hebben de Russen invasies gekend van alle buurlanden. De Mongolen heersten drie eeuwen lang in Rusland, in de 17de eeuw bezetten de Polen en Litouwers Moskou en in 1812 staken de Fransen Moskou in brand. Oorlog betekent voor de Russen – net zoals voor de meeste Europeanen – iets dat in hun steden plaatsvindt, dat hun eigen bestaan teistert. Dit is wat echt het beeld bepaalt wat de Russen van de Amerikanen hebben.

Sympathieke president

Vorige week was ik uitgenodigd door het weekblad Literatoernaja Gazeta om met enige Sowjetjournalisten te praten over het beeld dat we van de wereld hebben.

Eén van de journalisten was Fjodor Burlatski. Hij schrijft toespraken voor Gorbatsjov en is auteur van enige zeer goede toneelstukken en televisiespelen. Hij kon niet begrijpen hoe de Amerikanen een film als „Rambo” en een tv-serie als „Amerika” kunnen maken. („Amerika” gaat over de Verenigde Staten onder Russische bezetting). Burlatski's laatste eigen successtuk heeft als titel „De loden last van de beslissing” en speelt in het Witte Huis ten tijde van John F. Kennedy, midden in de

nu meer dan tien jaar na de vredesakkoorden van Parijs terug op de „Peace with Honour” van president Richard Nixon en onderhandelaar Henry Kissinger?

Nog altijd zijn er conservatieven die het Vietnam-monument hier in Washington een schande vinden; een belediging voor de helden uit de Vietnamoorlog. En inderdaad: het is in zekere zin een gedurfd monument. Niet het gebruikelijke macho-symbool van onverzettelijkheid, vaderlandsliefde en moed dat je bij zo veel andere oorlogsmonumenten ziet. Het is een sobere, lange muur (vanuit zijn Oval Office kan Reagan het net niet zien) waarin de namen gegraveerd zijn van de ongeveer 50.000 Vietnam-doden. „De” Vietnam-doden? Nou ja, de Amerikaanse dan. Het monument zou pas echt gedurfd zijn als ook de Vietnamese slachtoffers werden herdacht. Hun namen achterhalen is niet mogelijk. Zij stierven veelal naamloos.

Kill her

De film Platoon van Oliver Stone wordt beschouwd als een „verlichte” Vietnam-film. Geen Rambo-isme, geen verheerlijking van geweld, nee het „andere” verhaal over de oorlog. „Mijn boodschap met deze film is simpelweg: Onthoud”, zegt Stone. „Onthoud hoe die oorlog was, omdat ik bang ben dat dat niet in de geschiedenisboekjes beschreven zal worden.”

Een verlichte Vietnam-film? Het is geen heldenfilm. Je voelt al kijkend de angst van de GI's. Je ruikt de tropische hitte en rilt bij alle wreedheden. Je weet ineens weer waarom Amerika zo'n oorlog nooit kan winnen. Maar ook nu weer blijft het een Amerikaanse oorlogsfilm. De American beauty-boys (hun glamour is zeer tijdelijk verstopt onder modder, zweet en heel veel schmink) tegen de – wederom – naamloze tegenstander. Wij zagen de film in New York, hartje Manhattan. Met de nobele woorden van Oliver Stone over het „andere” Vietnam-verhaal nog in het hoofd. Maar al die nuanceren zijn aan het New Yorkse Rambo-publiek niet besteed. Tom Berenger heeft de loop van het pistool dreigend tegen de slaap van een Vietnamees meisje gedrukt en de zaal spoort aan: „Kill her”. Applaus als een jonge Vietnamees wordt doodgebeukt en een ouwetje zinloos wordt neergeschoten. En wanneer Charlie Sheen verbaasd maar vooral van schrik verlamd in het tropisch donker tuurt, klinkt het in de bioscoop: „Coward, fuckin' asshole: SHOOT...!” Films kunnen leerzaam zijn. Reacties van het publiek ook.

Hamburger

Een vijandbeeld kan slechts bestaan bij de gratie van grove versimpeling en bovenal het onpersoonlijk maken van de tegenstander. Het bedenken van bijna-men die je niet meer doen denken aan de persoon die je voor je geweerloop hebt, kan dan handig zijn. In Vietnam duiden de Amerikanen de Vietcong eenvoudig aan als „Charlie” (Vietcong werd afgekort tot V.C.; in het militaire alfabet Victor Charlie en verder verkort tot Charlie).

En je kunt daar nog een stap verder in

gaan. Carlos Norman Hatcock is de beroemdste en meest succesvolle sluipschutter uit de Vietnamoorlog. Hij schoot 93 Vietnamezen neer („one shot, one kill”). Hatcock schoot niet op mensen. Hij haalde de trekker over zo gauw hij een „hamburger” in zijn vizier kreeg. Als je dat maar consequent volhoudt, wordt moorden misschien minder erg. „Heeft u er ooit bij stilgestaan dat wat u deed misschien immoreel was”, vroeg de New York Times hem onlangs. Hatcock: „Kijk, mijn oom, tante en grootmoeder zijn hele religieuze mensen, zelfs zij hebben er tegenover mij nooit iets van gezegd. Als je er over gaat nadenken word je gek. Het is echt beter er maar niet over na te denken. Een slachtoffer is gewoon een doelwit. Dat is alles. Het was oorlog: Moorden of vermoord worden.”

Wereldwijde goedheid

Is zo'n simpel vijandbeeld nu typisch Amerikaans? Natuurlijk niet. Hoe genuanceerd zouden de schooljongens/soldaten in de Iran-Irak-oorlog over elkaar denken, als ze met brandbommen en gifgas naar het front worden gestuurd? Hoe pluriform licht Fidel Castro zijn onderdanen in over Amerika's bedoelingen? Had je met Vietcong-soldaten een verstandig gesprek kunnen voeren over voor- en nadelen van het Amerikaanse kapitalistische systeem? En niet te vergeten: Hoe zou de gemiddelde Rus – afgaande op de officiële informatie – over Amerika denken? Amerikanen zijn als iedereen overtuigd van de slechtheid van de (vermeende) tegenstander. Tegelijk zijn ze vanuit een gevoel van machtige (militaire) superioriteit overtuigd van hun eigen wereldwijde goedheid. En wie probeert Amerika die zekerheid te ontnemen, kan rekenen op een ongebreidelde, meedogenloze haatcampagne. Fidel Castro, Moammar Khadafi en Daniel Ortega weten er van mee te praten. Je mag Amerikanen veel afpakken, maar niet hun nationale trots.

Nog een voorbeeld in dat verband: Over het gijzelen van Amerikanen in Libanon is men hier boos, erg boos. De president zet zelfs zijn politieke leven op het spel om de gijzelaars vrij te krijgen. Maar naast die (begrijpelijke) boosheid zie je hier ook oprechte verbazing: een stelletje wilde Libanezen dat het waagt een aantal „fellow-citizens” in gijzeling te nemen. Als het niet waar was, zou het ondenkbaar zijn, zo is ongeveer de reaktie.

Amerikaanse nationale trots. Het is een onlosmakelijk deel van de gedachtenwereld die kenmerkend is voor het vijanddenken. In het diepe zuiden van Alabama zag ik de afgelopen zomer een auto met achterop een bumpersticker geplakt: „God, guns en guts made America great; let's keep them all three.” De Russen zijn dus gewaarschuwd.

Charles Groenhuysen
NOS – korrespondent in Washington

* Vertaling: „Lafaard, klootzak, SCHIET...!”

** Vertaling: „God, wapens en lef maakten Amerika groot; laten we ze alle drie houden.”

RESPONDENT IN MOSKOU: KANISME IN DE PERS MAAR BIJ SOWJETBURGERS

Cubaanse raketten-krisis in 1962. Het stuk geeft een opmerkelijk sympathiek beeld van de Amerikaanse president. Er komt een scene in voor waar de president God om hulp bidt om de wereld voor een nukleaire oorlog te sparen. De slechterik in het toneelstuk is FBI-chef Edgar Hoover. Deze dreigde Kennedy met het openbaar maken van zijn seksuele uitstapjes als hij ook maar één millimeter zou wijken in het konflikt met de Russen.

„Wij proberen een eerlijk beeld van de Amerikanen te geven, geen monsters die mensen tegen elkaar opzetten,” zegt Burlatski. „De Amerikanen hebben een fout beeld van wat oorlog is. Ze hebben een geromantiseerde Hollywood-voorstelling van oorlog. Maar niemand is dan ook ooit hún land binnengevallen.”

In Rusland zijn ze momenteel een film aan het opnemen die „Invasie” gaat heten. Het lijkt een reaktie op de televisieserie „Amerika”. Het verschil is dat de Russische variant is gebaseerd op historische feiten: de interventie van Amerikaanse troepen in 1918 en 1919 in Vladivostok en Moermansk. Het vormde een onderdeel van een geallieerd plan om de kracht van de winnende Bolsjewieken te breken. Ook Britse en Japanse troepen waren toen van de partij. Het

gevolg was dat de burgeroorlog tussen de Roden en Witten nog ingewikkelder werd en ook langer duurde.

Russische Rambo

Er is trouwens ook al een Russische tegenhanger van „Rambo”. Het is een avonturenfilm met de titel „Eenzame reis”. Een team van drie Sowjet-kommando's voorkomt een derde wereldoorlog. Het verhaal is gebaseerd op een mogelijk komplot van de CIA en enige Amerikaanse industriëlen om een neutraal cruise-schip op te blazen. De Russen zouden er vervolgens de schuld van krijgen. Maar de Sowjetkommando's dringen al schietend de geheime Amerikaanse basis binnen en verijdelen het plan.

Als om elke beschuldiging van anti-Amerikanisme te vermijden, krijgen de Russische soldaten een ietwat kurieuze bondgenoot: een Amerikaanse hippie die met zijn vriendin de wereld ronddoelt. Zijn boot wordt door de CIA opgeblazen en zijn vriendin wordt later vermoord. Reden genoeg voor de hippie om zich bij de Russen aan te sluiten.

Propaganda

De anti-Amerikaanse propaganda in de Sowjet-Unie is niet zwart-wit maar bestaat uit een schakering van grijstinten.

De vijand zit in het Witte Huis in Washington. Het is de CIA, de FBI en het Pentagon. Het Amerikaanse volk is oké maar misleid.

De Russen koesteren nog immer een opmerkelijk warme sympathie voor dat verre, fabelachtig rijke Amerika dat hen te hulp schoot in de oorlog tegen Hitler. Oudere Russen kunnen nog met een glimlach vertellen over de Amerikaanse konservenblikjes met vlees en kaas die hen in de oorlog in leven hielden. Ook herinneren ze zich de Amerikaanse stafauto's (Studebakers!) en vrachtwagens die het rode Leger motoriseerden en zo ertoe bijdroegen dat de vijand tot Berlijn kon worden teruggedreven.

Voor de jongere generatie Russen is Amerika nog altijd het land waar de rock-muziek, videocassettes en T-shirts vandaan komen. Op de bloeiende zwarte markt worden voor deze waren hoge prijzen genoteerd. De keuze van de kleding en de muzikale smaak van de Sowjet-jongeren tonen aan dat ook zonder MacDonalds-restaurants sprake kan zijn van Coca-kolonisatie. Maar ja, in de Sowjet-Unie wordt dan ook al jaren Pepsi gedronken...

Winst maken

In de Sowjetpers is de toon echter heel wat grimmiger. Amerika is daar nog steeds het land van racisme en werkeloosheid, het land dat de Afghaanse „bandieten” van wapens voorziet en dat complotten smeedt met bijvoorbeeld Iran. Men doet nauwelijks moeite om uit te leggen dat juist door de goede kanten van Amerika – een vrije, kritische pers en een onafhankelijk Congres – het mogelijk is dat de misstappen en de gevaren van de Reagan-politiek bekend worden.

Waarom onderkent de Sowjetpers dit niet? Misschien is het niet enkel kwaadwillendheid maar iets veel gevaarlijkers: Misschien willen ze niet weten wat „the American way of life” inhoudt. Zo zijn er maar weinig Russen die kunnen geloven dat de beste reden om de serie „Amerika” te produceren, heel simpel het maken van winst is. En dus niet een complexe propaganda-samenwerking om de Russenhaat te bevorderen.

Martin Walker
korrespondent in Moskou
voor The Guardian

Met dank van Martin de Zoete voor de totstandkoming van dit artikel.

ZIJN MIJN VIJANDEN HERSENSCHIMMEN?

Mijn dochtertje van vier zit voor het eerst in de bioscoop. Ze kijkt naar Assepoester. Ofschoon de film Nederlands gesproken is, begrijpt Marscha er niets van en fluistert haar moeder in wat er gebeurt. Ze is bij de film betrokken – net als alle andere kinderen. Ze schreeuwt en joelt op de juiste momenten en er lijkt niets aan de hand.

Thuis geeft zij haar eigen versie weer waarbij haar grote sympathie uitgaat naar de stiefzusjes Anastasia en Drizella. Gedurende de week die daarop volgt wil zij verkleed worden als Anastasia en laat zij zien met welk groot gemak het orders geven aan Assepoester haar afdraagt.

„Ga de vloeren boenen!”

Het valt op dat zij nog strenger en gemener is dan de stiefzusjes; regelmatig wordt Assepoester in de keukenkast opgesloten. Tegen het eind van de week heeft zij zelf een heks in het verhaal gevlochten – een rol die zij compleet met eng gelach met verve speelt – en zijn Anastasia en Drizella twee gezellige vriendinnen geworden die ook uit het kinderserviesje thee en koekjes gepresenteerd krijgen. Dat Assepoester – een rol die de poes is toebedeeld – herhaaldelijk vernederd moet worden en precies moet doen wat Marscha wil, heeft nog steeds een ruime plaats in het scenario. De heks wil zo lang mogelijk heks blijven, zelfs als ze naar buiten gaat. Maar daar blijkt de jonge Eucalypta wel eens uit de rol te vallen: leed waar ik overheen stap omdat ik het niet meer zie, merkt zij feilloos op: een dood muisje op straat, de dierenlijken bij de slager, een boze man bij de auto die de buurvrouw uitscheldt – het zijn kleine bouwstenen aan haar tempel van ethiek die nog wankel is, maar die je langzaam uit de steigers ziet komen.

Ik beseft dat we geneigd zijn het kwade te omhelzen en dat het kwade een grote aantrekkingskracht op haar uitoefent. Zelfde met haar vriendinnen. Haar sympathieën en antipathieën veranderen zo niet per dag dan wel per uur.

Tineke is vervelend want ze heeft

een lelijke jurk aan, Janneke is stom omdat ze stom is en met Hanna wil ik niet spelen want die heeft maar een oog.

Heeft ze zelf vijanden?

Hoogstwaarschijnlijk wel.

Maar haar „Geneve,” is de zandbak en de poppenhoek waar afspraken worden gemaakt die een paar uur duren; overleg wordt er niet gevoerd, wel merk je dat er concessies worden gedaan. Er is een *savoir vivre* dat ik de afgelopen 34 jaar ergens heb laten liggen en dat ik heb trachten aan te vullen met achterdocht, wantrouwen en eerzucht plus nog een boel negatieve eigenschappen waaroverheen een glanslaag ligt van fatsoen en beschaving zodat je ze niet direkt opmerkt.

In hoeverre zal ik haar straks negatief beïnvloeden?

Wat zal ze van mij overnemen aan vooroordelen?

Ik prijs mij gelukkig dat ik van een generatie ben die niet rechtstreeks heeft kennis gemaakt met de oorlog. Maar ik ben wel een baksel (de toevoeging „mis” heb ik hier geschrapt) dat in de boter heeft gelegen van een tijd die door verschillende ideologieën zo is gaan schiften dat je niet met zekerheid kan zeggen wat de uiteindelijke smaak moet zijn.

Fascisme en kommunisme werd, na de oorlog, dezelfde draad waarmee mijn gescheurde kleren bijeen werden gehouden en derhalve weet ik wel wat een „koude oorlog” is: een toestand van konstante bedreiging vanwege uitgangspunten waarvan men vermoedde dat ze elkaars tegengestelde waren.

Mijn vijanden waren de vijanden van mijn ouders – het vreemde is dat zij die vijanden (de kommunisten) ook nooit daadwerkelijk onder de ogen zijn gekomen, maar die vijand was er omdat ze vijand was van onze bevrijder. De vijandschap kon dan ook prachtig gedijen in die naoorlogse sfeer van onzekerheid en angst.

„Waarom zitten we hier, pap!” vroeg ik in de donkere kast. Het was 1962 en tussen Cuba en Amerika dreigde er iets mis te gaan.

„Omdat er misschien oorlog komt, jongen.”

„Tussen wie?”

„Tussen Amerika en Rusland, jongen.” Mijn broer bestudeerde de folder die in de bus was gegoooid en waarin werd uitgelegd wat je moest doen als er een

atoomaanval kwam – en ik begreep dat Rusland de nieuwe vijand was.

Zeven jaar later zou ik een hartstochtelijke kommunist worden en had ik hele andere vijanden.

Dat „*savoir vivre*” had ik toen nog.

Die omslag van kommunist naar sociaal-demokraat viel me later, ik zeg het eerlijk, moeilijker. En hoewel ik me steeds rechter ga voelen, onderga ik tegelijkertijd iets van verraad. Terugkijkend realiseer ik me dat mijn vijanden van vroeger inderdaad „hersenschimmen” waren; het Russische Rode Leger, het Kapitalisme.

Betekent dat dat mijn vijanden van nu ook „hersenschimmen” zijn?

Mijn ouders zijn meeveranderd.

Ze „zien” de rode laarzen niet meer op het Leidseplein, en net als ik geloven ze ook niet meer in het streven van de Russen om de wereldheerschappij. Eenvoudige economische principes hebben dat beeld ondergraven; zoals feiten op een gegeven moment elke mythe ontluisteren. Maar hoe zit het dan met mijn huidige vijandsbeelden?

Tijdens mijn studie las ik eens een aardig onderzoek dat is gehouden – ik weet niet meer door wie en waar. Maar het ging als volgt: Er was een groep mensen bij elkaar. Een lid dat aan die groep toegevoegd zou worden kreeg te horen: Voor mijnheer X moet je uitkijken, dat is een verrader. De man kwam in de groep en vond mijnheer X ook daadwerkelijk zeer onsympathiek. Daartegenover stond een onderzoek dat men over vriendschappen hield. Het resultaat daarvan onderstreepte de volkswijsheid: *uit het oog uit het hart en: beter een goede buur dan een verre vriend*, want het bleek dat men veel sneller emotionele banden aanknoopte met iemand die vlak bij je woonde, dan met iemand die letterlijk ver van je af stond.

Niet dat ik hierdoor meteen aan het denken werd gezet – ik geloof niet dat mensen echt over iets nadenken en daaruit konklusies voor hun leven trekken – maar tijdens de rest van mijn leven herinnerde ik het me wel en kon ik beter teleurstellingen in die richting weerstaan.

De „vijanden” die ik had – zo merkte ik – verloren hun negatieve invloed naarmate ik minder met ze te maken kreeg en zij mij minder bedreigden doordat ik in een andere „kring” terecht kwam. Daar ontstonden wel nieuwe vijanden, maar die „versloegen” als het ware mijn oude.

Savoir vivre – zelfs als je het niet weet, neemt het leven het wel van je over. Maar is elke vijandschap slecht? Nee,

ik geloof het niet.

Je vijand is iemand die je bedreigt, jouw tegendeel. Hij staat aan de andere kant van de spiegel. Aan je vijanden kun je toetsen wie of wat je zelf bent, wat je zelf vindt van goed en kwaad en ze bepalen ook de mate waarin je bereid bent daarvoor offers te brengen. Want dat is het gekke: vijandschap eist offers. De vijand van ons land – wie dat ook moge zijn – zorgt er in wezen voor dat ik eventueel mezelf moet offeren voor mijn land. Mijn rechtstreekse vijand, de minnaar van mijn vrouw, of de verkrachter van mijn kind, zorgt er ook voor dat ik „offers” moet brengen, hetzij in geld of in aandacht.

Om mezelf te beschermen en mijn eigen leven te vergemakkelijken is het handiger gebruik te maken van sjablonen, want hoewel ik besef dat iedere vijand zijn eigen genuanceerde methode heeft om mijn bestaan te ondergraven, is het tegelijkertijd ondoenlijk om daartegen even genuanceerd te reageren. Maar waar liggen de grenzen?

Mijn eigen tempel van goed en kwaad is inmiddels een fort geworden. Daarbinnen bevinden zich schatten die ik zelf moeizaam heb vergaard en veroverd en die ik mij niet wens te laten afpakken. Het staat open voor iedereen,

maar wie er iets uit weg wil jatten, schiet ik van mijn erf. Er komen steeds mensen op mijn erf; velen heb ik nodig voor het onderhoud van mijn fort, maar hoe onderscheid ik vriend van vijand? Door achterdocht, door eerzucht, door jaloezie en door een boel andere negatieve eigenschappen die ik een glans geef van beschaving en fatsoen. Die negatieve eigenschappen moeten er voor zorgdragen dat alles „normaal” en volgens „mijn normen” verder gaat. Die negatieve eigenschappen bepalen mede die vrijheid waarin ik mijn goede eigenschappen kan laten gedijen en waarin ik mij als ridder kan gedragen. Maar ik hou de andere forten daarom goed in de gaten.

Als de vijandschap te erg wordt – en bidden, zoals ik gemerkt heb – niet meer helpt dien ik mij te verdedigen.

Maar hoe?

Zijn daar ook sjablonen voor?

Ik kan me terugtrekken: mijn fort opgeven. Hoe bepaal ik dat? Door diep over de zaken na te denken? Voor en tegen af te wegen? Of sowieso het recht van de sterkste te laten zegevieren?

Precies weten doe ik het niet. Voortdurend probeer ik mezelf rijker te maken door me zaken toe te eigenen die me onvervreemdbaar zijn: kennis van lite-

ratuur, betrokkenheid bij wat er gebeurt, m'n kansen waar te nemen als ik denk dat die zich voordoen. Ik probeer me – al klinkt dit vreselijk – inzicht te verschaffen – en hoop door dat inzicht de juiste beslissingen te nemen.

Mijn dochter indentificeert zich nu met het kwaad. De poes is de zielige Assepoester en Anastasia geeft haar keer op keer op haar donder.

Over een maand is de poes waarschijnlijk een Maximonster die een groot gebied onveilig maakt en uit de weg geruimd moet worden, en hoogstwaarschijnlijk is hij over een jaar Marscha's beste vriendin.

Want dat is Poes nu al, 's nachts als de verkleedkieren in de kist zijn en hij zich tussen Beer, Snoopy en Muis nestelt als het enige andere levend wezen naast mijn dochter. Welke angsten geef ik haar mee? Angst voor het milieu, het CDA, God, Amerika, haar vader?

En hoe wapen ik haar? Hoe geef ik haar inzicht?

Ik hoop maar dat ze goed naar Poes kijkt – de vrede zelf, die alles met zich laat doen en alleen af en toe met ingehouden nagels een korrigerende tik geeft.

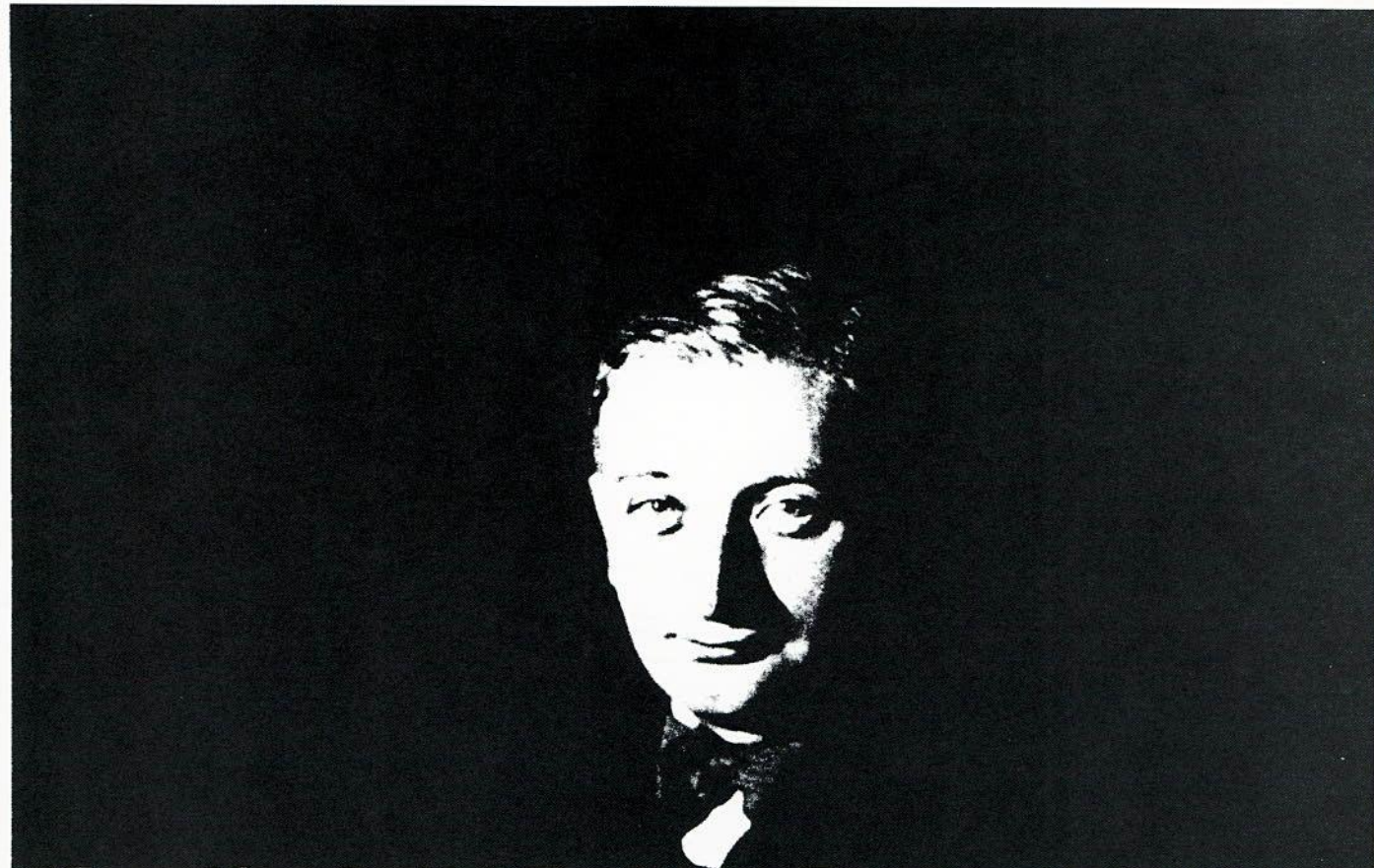
Theodor Holman

HUWELIJK IS 'N GEVECHT
WAARIN JE LIEFDE
VOOR JE VIJAND
MOET TONEN

DE ONVERSCHILLIGE IS DE VIJAND VAN ALLE VOLKEN

Manifestatie Roth in Erasmushuis

Op zaterdag 13 juni 1987 organiseert het Humanistisch Verbond in het Landelijk Humanistisch Centrum te Utrecht een manifestatie over de Oostenrijkse schrijver/journalist Joseph Roth (1894-1939). Er zal een lezing over hem gegeven worden door drs. Rob de Ruig, wetenschappelijk medewerker bij het Instituut voor geschiedenis van de Rijksuniversiteit Utrecht. Verder zal er een film vertoond worden, naar aanleiding van het werk van Joseph Roth (Duits ge-

sproken). Tevens is er in het landelijk Humanistisch Centrum een tentoonstelling te zien over het werk voor vluchtelingen in Nederland anno 1987. In zijn tijd was Joseph Roth namelijk een onvermoeibaar activist, die opkwam voor de uit nazi-Duitsland vluchtende Joden. De dag wordt georganiseerd voor leden van het Humanistisch Verbond, maar ook andere geïnteresseerden zijn van harte welkom. De manifestatie begint om 11 uur en zal duren tot 16.30 uur. Voor een

gering bedrag wordt een lunch aangeboden. De toegang is gratis. Toegangskarten kunnen worden besteld door te schrijven naar Humanistisch Verbond, Postbus 114,

3500 AC Utrecht, ter attentie van André Hielkema. Vermeld: manifestatie Joseph Roth, naam en adres en het gewenste aantal toegangskarten. In de loop van de

maand mei worden de kaarten toegezonden. Zorg, dat u er snel bij bent.

Sinds kort is de bezinnings- en verdiepings-taak van het Humanistisch Verbond ondergebracht bij de afdeling Verenigingszaken. Voorheen was het enkel aan de stichting Socrates om in dat kader activiteiten op te zetten. Met de lezing over Joseph Roth start André Hielkema de organisatie van een serie lezingen.

„Ik teken het gezicht van de tijd“, zei Joseph Roth (1894-1939) over zijn eigen artikelen. En dat was precies wat hij deed. Er zijn weinig mensen die van die roerige jaren tussen de twee wereldoorlogen een meer indringend beeld hebben geschetst dan deze van origine Oostenrijkse journalist/schrijver. Reizend door het Europa van de jaren twintig en dertig registreerde Joseph Roth wat hij zag. Maar hij ging verder dan enkel verslag doen. Hij gaf zijn eigen, zeer uitgesproken visie op de politieke en maatschappelijke ontwikkelingen. Ook tekende hij met zijn scherpe pen het lot van de enkeling in de politieke maalstroom van die tijd. Zijn artikelen in de krant waren vlammende reportages vol afkeer over de groeiende waanzin in het Europese van Hitler en Mussolini.

Joseph Roth werd vooral gedreven door een enorme woede. Hij zag dat het verkeer in Europa en dat de mensen het allemaal lieten gebeuren. Hij probeerde uit alle macht het tij nog te keren want hij zag waartoe het zou gaan leiden. Hij kan worden gerekend tot de

echte moralisten en predikers, de gedreven wereldverbeteraars. Achter zijn grote woede lag een diep pessimisme en een brandende verbittering. In de Eerste Wereldoorlog had hij zijn wereld verloren zien gaan. Met de nieuwe wereld had hij nooit genoeg kunnen ne-

men. Het kon alleen nog maar slechter gaan. En dat ging het ook.

Ontworteling

Joseph Roth maakte mee hoe zijn geliefde vaderland (het oude Oostenrijkse rijk) door de afloop van de Eerste Wereldoorlog ten onder ging en werd opgedeeld. Hierdoor kregen miljoenen mensen plotseling – zonder een stap gezet te hebben – van de ene dag op de andere een andere nationaliteit – of verloren elke. Het betekende een massale ontworteling die zijn weerga niet kende. Roth verliet in 1920 Wenen en vertrok naar Duitsland. Daar sloeg hij als journalist de rampspoed van de republiek van Weimar gade met zijn enorme werkeloosheid, gigantische inflatie, het nauwelijks bestrafte moordend geweld van rechtse extremisten en de onstuitbare opkomst van de nazi's. Ook reisde hij naar Italië waar Mussolini's fascisten al aan de macht waren, en naar de Sowjet-Unie. Daar, in het land

HET DERDE RIJK, FILIAAL VAN DE HEL OP AARDE

Sinds zeventien maanden zijn wij er aan gewend geraakt, dat er in Duitsland meer bloed vergoten wordt dan de kranten drukinkt nodig hebben om over dit bloed te berichten. Het is waarschijnlijk dat de baas van de Duitse drukinkt, minister Goebbels, meer lijken op zijn geweten heeft – als hij dat al zou bezitten – dan hij journalisten tot zijn beschikking heeft met het doel het grootste gedeelte van de doden dood te zwijgen. Want men weet dat de taak van de Duitse pers er in bestaat niet de feiten openbaar te maken, maar ze te verheimelijken; niet alleen leugens te verspreiden, maar ze te suggereren; de wereld – de armzalige rest van de wereld die nog een openbare mening heeft – niet alleen misleiden, maar haar de valse berichten ook nog met verbluffende onnozelheid op te dringen.

Nog nimmer sinds op deze aarde bloed vergoten wordt is er een moordenaar geweest, die zijn handen in zo veel drukinkt heeft gewassen. Nog nimmer sinds er op deze aarde wordt gelogen heeft een leugenaar zoveel sterke luidsprekers tot zijn beschikking gehad. Nog nimmer sinds er op deze aarde verraad wordt gepleegd werd een verrader door een andere, nog grotere, verraden, heeft men zulk een wedijver der verraders aanschouwd. Maar ook nog nimmer werd het deel der wereld, dat nog niet in de nacht der diktaturen is verzonken, dermate verblind door de rode hellegloed van de leugen, dermate versuft en verdoofd door het gebrul van de leugen als heden. Want sedert eeuwen is men er aan gewend geweest de leugen op zachte zolen te horen sluipen. De opzienbarende uitvinding van de moderne diktaturen bestaat echter hierin,

dat zij de luidruchtige leugen hebben geschapen, in de psychologisch juiste veronderstelling, dat men aan het luide het geloof schenkt, dat men aan het fluisterende onthoudt.

Sedert het uitbreken van het Derde Rijk is de leugen, het spreekwoord ten spijt, zeer snel geworden. De waarheid achterhaalt haar niet meer, ze blijft de waarheid verre vooruit. Als men Goebbels één geniale prestatie moet toeschrijven, dan deze: hij is er in geslaagd de officiële waarheid net zo te laten hinken als hijzelf hinkt.¹ Zijn eigen horrelvoet heeft hij aan de officiële Duitse waarheid geschonken. Het is geen toeval, maar een bewuste grap van de geschiedenis, dat de eerste Duitse minister van propaganda mank loopt...

Maar deze zinrijke ingeving der wereldgeschiedenis heeft de buitenlandse verslaggevers tot dusverre slechts zelden overtuigd. Want men mag niet geloven dat de journalisten uit Engeland, uit Amerika, uit Frankrijk en van elders immuun zijn voor de leugenluidsprekers van Duitsland. Ook journalisten zijn kinderen van hun tijd. Het is een illusie te denken dat de wereld een juiste voorstelling van het Derde Rijk heeft. De verslaggever, die op feiten moet zweren, buigt zich voor het fait accompli, vroom als voor een afgod, voor dat fait accompli dat zelfs door de regerende en machtige politieke monarchen en wijzen, filosofen, professoren en kunstenaars wordt erkend.

Nog geen tien jaar geleden was een moord, om het even waar en tegen wie begaan, de schrik der wereld geweest. Sinds de dagen van Kaïn vond het onschuldige bloed, dat ten hemel schreide, ook op aarde gehoor. Zelfs de moord

op Matteotti² – nog volstrekt niet lang geleden! – wekte nog het afgrijzen der levenden. Maar sinds Duitsland met zijn luidsprekers het schreien van bloed overstemt, wordt dit alleen nog in de hemel gehoord, op aarde daarentegen als een simpel krantebericht verspreid. Men heeft Schleicher en zijn jonge vrouw vermoord. Men heeft Ernst Röhm en vele anderen vermoord.³ Velen van hen waren moordenaars. Maar geen gerechte, maar een ongerechte straf heeft hen achterhaald! Slimmere en snellere moordenaars hebben de minder slimme en langzamer moordenaars vermoord. In dit Derde Rijk wordt niet alleen Abel door Kaïn doodgeslagen, maar ook de gewone Kaïn door de Super-Kaïn! Het is het enige land ter wereld, waar niet zomaar moordenaars zijn, maar tot macht verheven moordenaars.

En, nogmaals, het vergoten bloed schreit ten hemel waar de verslaggevers (aardse wezens) niet zitten. Ze zitten op de perskonferenties van Goebbels. Ze zijn maar mensen. Verdoofd door de luidsprekers, verbluft door de snelheid waarmee plotseling, alle natuurwetten ten spijt, een hinkende waarheid begint te rennen en de korte benen van de leugen zo veel langer worden dat ze in loopspas de waarheid inhalen, delen deze journalisten de wereld alleen mee wat hun in Duitsland wordt voorgezet en nauwelijks wat er in Duitsland gebeurt.

Geen verslaggever is opgewassen tegen een land waar, voor het eerst sedert de schepping der wereld, niet alleen fysieke, maar ook metafysische anomalieën aan het werk zijn: monsterlijke helse gedachten: kreupelen die lopen;

van de revolutie, zag hij in 1926 al weer een nieuwe bourgeoisie ontstaan: het kader van de kommunistische partij.

Ballingschap

In de jaren dertig werden Roths pessimistische profetieën werkelijkheid. In Duitsland kwamen de nazi's aan de macht, werden de concentratiekampen ingericht en begon de Jodenvervolgung. In Spanje verloor links de burgeroorlog, het Italiaanse imperium werd gevormd en Oostenrijk sloot zich bij Duitsland aan. De rest van de westerse wereld bleef toekijken en Joseph Roth bleef waarschuwen.

Hij was van Joodse afkomst en toen Hitler in 1933 kanselier werd, verliet hij om principiële redenen nazi-Duitsland. Zijn zelfgekozen ballingschap, eigenlijk al begonnen toen Oostenrijk ten onder ging, leidde hem naar Parijs. Ook verbleef hij af en toe in Amsterdam. In Nederland werden enkele van Roths boeken uitgegeven. Een paar maanden nadat hij Duitsland had verlaten, kwa-

men zijn boeken op de brandstapels van de nazi's terecht. Roth zette de strijd voort door te schrijven in tijdschriften van Duitse ballingen over wat zich in het Derde Rijk afspeelde. Zo gaat het laatste artikel dat hij schreef, vlak voor zijn dood op 27 mei 1939 over het concentratiekamp Buchenwald.

Neutraliteit

In die laatste jaren van zijn leven zette Joseph Roth zich ook met andere middelen in voor het lot van de mens. Hij hielp met name vluchtelingen, vooral Joodse, die uit Duitsland en Oostenrijk naar Parijs kwamen. Schrijven alleen was niet meer genoeg, daarvoor hadden ook te weinig mensen naar hem geluisterd. Daarom werd hij ook wel een kleine profeet genoemd. Men luisterde veel liever naar Chamberlain de Britse premier die in 1938 nog dacht dat wel met Hitler te praten was. Joseph Roth wist wel beter. Het ergste vond hij eigenlijk dat iedereen zich verschuilde achter het credo

van de neutraliteit.

In het artikel met de titel „*De vijand van alle volken*” dat op 3 januari 1939 in de *Pariser Tageszeitung* verscheen, stelde Roth neutraliteit gelijk aan onverschilligheid. Hij schreef: „De nobelste strijders tegen het beestachtige houden weliswaar (...) rekening met het gevaarlijke karakter daarvan, maar niet met het veel schrikwekkender karakter van de „Neutraliteit”. Niets is zo beestachtig als onverschilligheid jegens wat er gebeurt op het gebied van het menselijke. Eén enkele mens, die het koud laat of een Jood wordt afgeranseld of niet, is schadelijker dan de tien, die de Jood – of de Neger, of de roodharige, of de groenogige – eigenhandig afranselen. Vergeleken met de „neutraliteit” is de bestialiteit eigenlijk een eigenschap, die men humaan mag noemen. De onverschillige is de vijand van alle volken; niet de Joden; niet eens de antisemiet; alleen de onverschillige.”

André Hielkema

moordenaars en brandstichters die zichzelf verbranden; broedermoordenaars die moordenaarsbroeders zijn; duivels die zich in hun eigen staart bijten. Het is de zevende kring der hel, waarvan het filiaal op aarde de naam draagt: Het Derde Rijk.

Bovenstaand verhaal schreef Joseph Roth voor het *Pariser Tagesblatt* in 1934,

duis vijf jaar vóór de Tweede Wereldoorlog uitbrak. Goebbels was Hitlers propagandaminister, Matteotti was een vooraanstaande Italiaanse socialist die door fascistten werd vermoord. Von Schleicher was een Duitse generaal met grote politieke invloed. Röhm was één der vroegste getrouwen van Hitler. Hij organiseerde de nazi-knokploegen maar viel later in ongenade en werd in

de beruchte nacht van de lange messen vermoord.

Kwarts slag

Programmagegevens onder
voorbehoud, wijzigingen
mogelijk

6 april Zimbabwe I

In het zuiden van Zimbabwe werden de zwarten van oudsher teruggedrongen door de Rhodesiërs. Nu, na de onafhankelijkheid, tracht men de streek tot ontwikkeling te brengen door herindeling van het land en de oprichting van nieuwe dorpen.

13 april Zimbabwe II

De door HIVOS gesteunde landbouw-koöperatie van ex-guerrillastrijders Simukai, is gevestigd in een boerderij die vroeger eigendom van blanken was. Wat willen de zwarten er bereiken? Wat is de invloed van het leven in deze koöperatie, op het individu? Samenstelling: Bernard Neuhaus.

20 april Hollands Hoop deel 5

Een serie over de jeugd van tegenwoordig
Vroeger speelden er alleen Surinamers in de Utrechtse voetbalclub Faja Lobi. Nu draaien er ook veel buitenlanders in het team mee en zelfs een enkele witte Nederlander. En het team doet het lang niet gek in de competitie! Samenstelling: Baukje Toonstra.

27 april De kont tegen de krib 5

Een serie over mensen die een princi-

Z VAN ZIMBABWE IS IN DE MAAND

In het vorige nummer van de Humanist was een speciale Zimbabwekrant bijgesloten en deze maand veel aandacht voor dit Afrikaanse land in de radio- en televisiezendtijd van het Humanistisch Verbond. Behalve de gratis krant is in mei ook een discussiefilm voor vertoning gereed en zal dan tijdens een aantal plaatselijke Zimbabwe-activiteiten zijn te zien.

Deze film van Bernard Neuhaus (duur 25 minuten) gaat over de vraag langs welke lijnen Zimbabwe zich verder zal ontwikkelen. Hoe gaan zwart en blank, mannen en vrouwen, grondbezitters en land-

lozen met elkaar om? Tal van tegenstellingen, etnische en sociale verschillen, markeren Zimbabwe's ontwikkelingsproces.

In „Langs Scheidslijnen" worden een aantal van die dilemma's en tegenstrijdigheden naar voren gehaald. Verschillende visies op Zimbabwe's toekomst komen aan bod. Zo geeft de film een aanzet voor de discussie op welke wijze wij vanuit Nederland betrokken kunnen zijn bij dat proces.

Meer informatie: HOM: tel. 030-318145 of HIVOS: tel. 070-636907.

RADIO & TELEVISIE

HV - RADIO
Het Voordeel van de Twijfel
maandag van 12.05 tot 13.00 uur
op Radio 5

HV - TELEVISIE
Kwarts slag
maandag van 19.12 tot 19.27 uur
op Nederland 2

piële beslissing durfden te nemen, ook als dat in hun eigen nadeel was.

De heer A. van Berkel was agent bij de gemeentepolitie in Epe en tevens pacifist. Bij de demonstraties in Dodewaard in 1980 voelde hij niets voor het vooruitzicht om op vreedzame demonstranten in te slaan. Hij weigerde dienst bij de M.E. Gevolg: Een jaar lang getreiter op zijn werk. Uiteindelijk kon hij kiezen tussen schorsing, degradatie of ontslag. Hij koos het laatste. Ook op zijn privéleven had zijn beslissing een grote weerslag. Samenstelling en redactie: Ageeth Scherphuis, Ingeborg van Teeseling Rob van der Linden.

4 mei Jude

(Herhaling van 29 juli 1985)

De Amerikaanse filmer Drew Klausner toont met behulp van bewerkte Duitse journaalfragmenten het onuitwisbare trauma van de overlevenden van de Jodenvervolgung.

Het voordeel van de twijfel

6 april Zimbabwe, deel 2 Vrouwen Zimbabwe

Vrouwenemancipatie wordt door de overheid gestimuleerd. Tijdens de oorlog die vooraf ging aan de onafhankelijkheid van Zimbabwe vochten mannen en vrouwen naast elkaar. Traditionele rolpatronen werden in die tijd aan de kant gezet. Nu, na de oorlog moeten de vrouwen alle mogelijke moeite doen om die pas verworven positie te behouden. De stimulans van de overheid betekent een steun in de rug; maar zou er niet eerder iets gedaan moeten worden aan de verouderde opvattingen van de mannen van Zimbabwe? Rina Spigt reisde drie weken rond in Zimbabwe en praatte met zwarte en blanke vrouwen. Samenstelling: Rina Spigt.

13 april Zimbabwe, deel 3 Portret van Simukai

Vierenvijftig volwassenen met hun kinderen wonen en werken op de landbouwkoöperatie Simukai in Zimbabwe. Het zijn zwarte ex-guerrillastrijders, die na de bevrijdingsoorlog van 1980 hun demobilisatiegeld bij elkaar legden om een verlaten tabakspantage te kopen. In feite wonnen ze de oorlog, maar in de dagelijkse praktijk hebben ze nog heel wat gevechten te leveren. Want koöperaties hebben het moeilijk in Zimbabwe; de concurrentie met commerciële boeren is fel. Rina Spigt reisde naar Simukai, keek er enige dagen rond en praatte met mensen van Simukai. Samenstelling: Rina Spigt.

27 april Live vanuit het Tropenmuseum

Radio 5 en Nederland 2 staan de hele dag in het teken van de Derde Wereld. De VARA viert de 30ste verjaardag van de NOVIB met een grote manifestatie vanuit het Amsterdamse Tropenmuseum. De redactie van Het Voordeel van de Twijfel laat HIVOS aan het woord en interviewt Eveline Herfkens over idealen en compromissen bij het actievoeren voor de Derde Wereld. Samenstelling: Rina Spigt en Ruud Jans.

4 mei Magazine

Samenstelling: Rina Spigt en Ruud Jans

HARE MAJESTEITS KERSTBOODSCHAP GEEN PROMOTIEPRAATJE VOOR CHRISTENDOM

Het stuk van de heer Guus den Besten (Humanist, febr. '87) onder de titel „God, Nederland en de franje” roept om een weerwoord. Sterker nog: als er niet veel reacties uit humanistische kring komen op het stuk, dan ben ik vermoedelijk lid geworden van de verkeerde vereniging. Vergunt u mij dit toe te lichten.

In haar kersttoespraak heeft Hare Majesteit punten aangevoerd die ons allen aangaan, op een wijze die er bij mij geen twijfel aan laat bestaan dat haar zorg de gehele mensheid betreft, niet alleen het christelijke deel er van. Een promotiepraatje voor het Christendom kan ik

Beatrix: God is met ons

in de toespraak niet zien. Hare Majesteit verdedigt waarden, vanuit een Christelijke achtergrond, zeker, die door ieder welmenend mens zullen worden onderschreven, humanistische waarden kortom. Vanuit welke achtergrond iemand ook een pleidooi houdt voor „een rechtvaardige ordening van de samenleving”, of spreekt over „de angst voor wat de ene mens de andere kan aandoen”, de hierin tot uiting komende zorg en angst spreken mij aan, ik deel die. De heer Den Besten ontgaat het, blijkens zijn commentaar, dat hier gevoelens worden geuit die ernstig genomen verdienen te worden. Dat hij negatieve kanttekeningen plaatst bij: „Waar mensen elkaar (...) buiten spel zetten, (...) daar heerst geen vrede”, is jammer. Ik

REAKTIES OP ARTIKEL IN DE HUMANIST ZIJN WELKOM. HOUD U HET WEL KORT. LANGE BRIEVEN WORDEN NIET GEPLAATST OF DOOR DE REDACTIE INGEKORT.

ben er van overtuigd dat Hare Majesteit geen moment van plan is geweest om wie dan ook buiten spel te zetten. Zij heeft ideeën weergegeven die voor iedereen, welke ook zijn/haar achtergrond is, zullen moeten leven, wil de wereld bewoonbaar worden. Waarom deze ideeën wel in de Ontwerp Stellingen van het HV mogen voorkomen en niet in het betoog van Hare Majesteit ontgaat mij. Mijns inziens is de geesteshouding van de heer Den Besten even rabaat in het humanistische als de houding van sommige fanatieke andersdenkenden: rabaat is in het Christelijke, Joodse, Islamitische, etc. In deze geesteshouding doet het wezen van voorgestane leefregels minder ter zake dan de achtergrond waaruit die leefregels voorkomen: „een andersdenkende kan ik niet positief tegemoet treden, ook in datgene waarin hij/zij precies hetzelfde wil als ik.”

Volgens mij heeft deze geestesverhouding al te veel kwaad in de wereld aangericht. Het lijkt me bovendien dat ons niet veel tijd rest om er van af te komen, we zijn hard bezig aan sectarisme ten onder te gaan. Naar mijn mening moeten we Hare Majesteit dankbaar zijn voor het wijze dat in haar kersttoespraak kan worden gelezen, net zoals we over een toespraak van de paus verheugd moeten zijn als hij iets zegt dat met humanistische beginselen strookt, ook al put hij uit andere geestelijke bronnen. Er wordt door velen naar hem geluisterd die ook aan een betere wereld willen bijdragen, en dat is van belang.

Mutatis mutandis geldt hetzelfde voor toespraken van

ieder ander geestelijk, sociaal of politiek leider, waar ook ter wereld.

Tot slot nog: zolang er iemand gesterkt wordt in het uitvoeren van goede ideeën door het randschrift op onze grotere munten mag dat randschrift er van mij op blijven staan. Het spel telt, niet de knikkers.

B. R. Damsté
(Wageningen)

Reactie van Guus den Besten:

Het staat voor mij als een paal boven water dat de kersttoespraken van de koningin een christelijk-propagandistische waarde hebben. Het voert te ver om dat hier uitgebreid aan te tonen. Oordeelt u zelf aan de hand van onderstaande twee voorbeelden:

– sprekend over het geloof in Gods opdracht aan onze wereld (!), zegt Beatrix daarover: „een geloof dat vandaag onverminderd nodig is” (1985).

– „Christus is de Vredesvorst” (...) „God is met ons” (1986).

Zijn dat soms levensbeschouwelijk neutrale teksten te noemen? Wat ik de koningin kwalijk neem (en feitelijk ook de minister-president als de eerst verantwoordelijke over Hare Majesteits openbare uitlatingen als staatshoofd), is uiteraard niet dat zij *christin* is (...wie zou haar dat goede recht willen ontnemen...?), maar dat zij *in haar kwaliteit van staatshoofd* (!) haar levensbeschouwing propageert op een christelijke feestdag! Een dergelijke vorm van promoten van het christelijke geloof *van staatswege* geeft eenvoudigweg geen pas. We leven niet in de middel-

eeuwen!

Ik word ook wel eens rabaat (= woedend) als de paus (of namens hem ene meneer Simonis) de naastenliefde predikt (van harte mee eens!) maar ondertussen er begrip voor heeft dat een r.k. huisbaas een homofiele huurder weigert!

Op dat moment tellen bij mij noch het spel, noch de knikkers maar de filosofie die achter de spelregels zit!

(Door redactie ingekort)

UITZENDING MET KARDINAAL SIMONIS ONVERKWIKKELIJK

Reactie op interview met Simonis op HV-radio op 26 januari jl.

Als humanist, als heteromoeder van vier heterozoons ben ik erg boos dat uitgerend het HV, die de persoonlijke vrijheid van het individu zo hoog in het vaandel heeft staan die man de gelegenheid heeft gegeven om in onze zendtijd zijn krankzinnige en gevaarlijke theorieën te verkondigen. Ik kan me wel indenken dat jullie met hem de discussie wilden aangaan, maar doe dat dan in zendtijd, kolommen, organen die van die kant komen. Wij hebben al zo weinig zendtijd; gebruik die dan voor zaken die positief over kunnen komen en waardoor mensen niet beledigd kunnen worden. De reacties die op deze uitzending zijn gekomen, spelen Simonis alleen maar in de kaart. De mening van het HV lees ik niet daarbij. Alleen mede- en tegenstanders van de gedachten van Simonis. Ik vind dit een heel onverkwikkelijke zaak, een misser van het HV.

Kor Mm. Deisting-Zwaan
(Woerden)

Reactie van Ruud Jans, eindredacteur radio

De uitspraken van Simonis waren onderdeel van een documentaire over visies op homosexualiteit in heel Christenland. Zo'n documentaire hoort bij uitstek thuis in onze zendtijd. Zouden wij de gedachten-gang van mevrouw Deisting-

Zwaan hebben gevolgd, dan zou het kwetsende denken en optreden van Simonis c.s. er niet minder om zijn geweest. De positieve kant van de zaak is dat dit nu niet meer in het verborgene kan gebeuren, en dat is nu precies de taak van de journalistiek.

Overigens ontgaat ons het belang van het – in de aanhef van haar brief – twee keer gebruikte woord hetero.

Simonis: in HV-zendtijd?

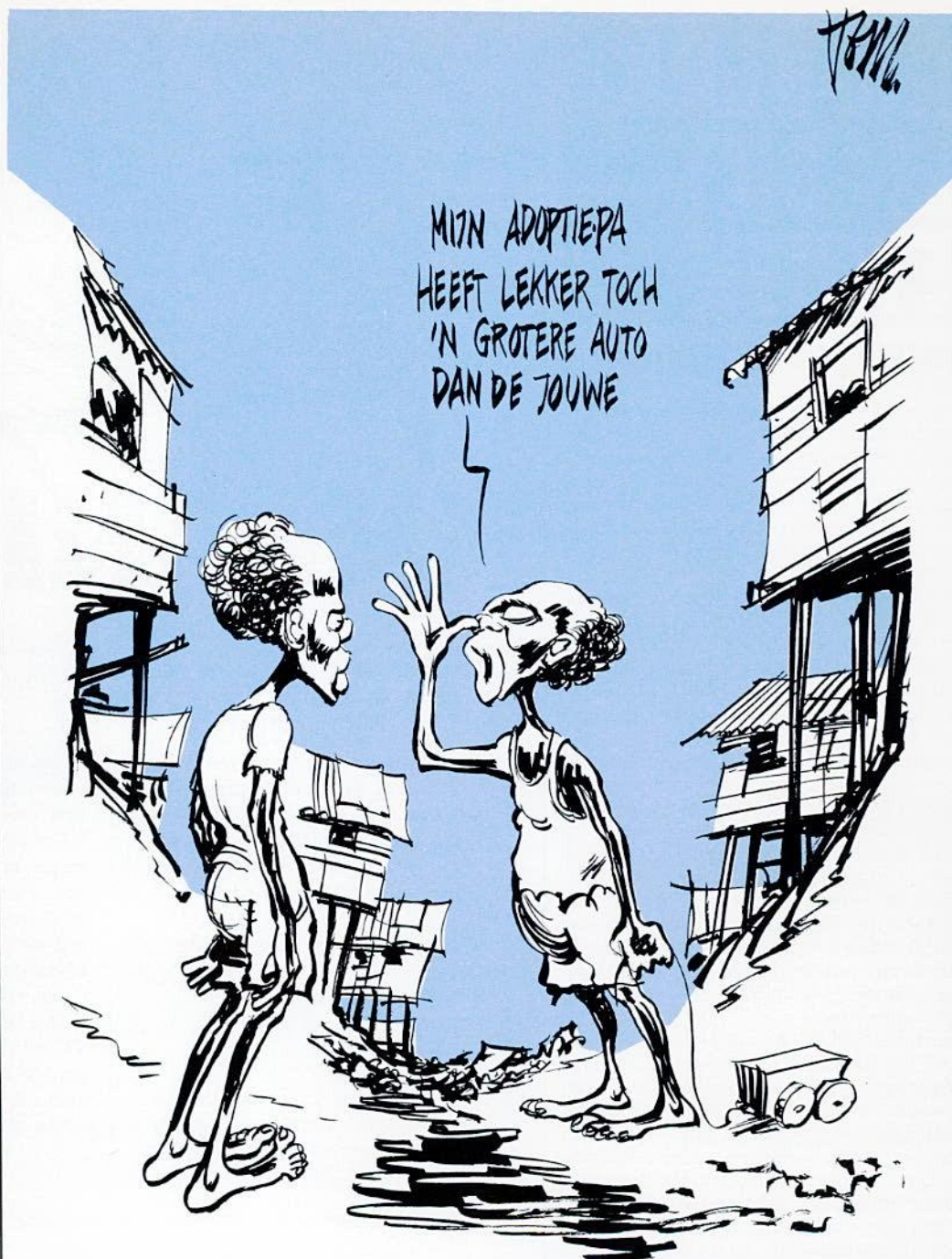
BELEID HV KOMENDE JAREN: KONTINUEREN EN VERSTERKEN

De beleidsnota van het HV voor de jaren 1987, 1988 en 1989 is onlangs door het hoofdbestuur vastgesteld. Het motto is: continueren en versterken. Hebt u belangstelling, dan kunt u deze nota bestellen door 5 gulden over te maken op giro 58 van de Humanistische Pers te Utrecht onder vermelding van „beleidsnota '87-'89“.

KONTINUEREN & VERSTERKEN

BELEIDSNOTA
VAN HET HUMANISTISCH VERBOND
VOOR 1987-1989

Tot bespreking op het
HV-kongres mei '87

Konferentie euthanasie

Op 25 en 26 april zal in de Internationale School voor Wijsbegeerte in Leusden een conferentie worden gehouden over euthanasie.

Meer informatie: 033-15020.

KADO VOORZITTER

U kunt nog steeds uw bijdrage gireren voor het kado voor aftredend HV-voorzitter Rob Tielman.

Het kado zal hem na afloop van het kongres op 15 mei tijdens een receptie worden aangeboden.

Het HV heeft hiervoor een gironummer opengesteld: 197930 ten name van het Humanistisch Verbond te Utrecht onder vermelding van „kado voorzitter“.

RK-KERK EN BIO- ETHIEK

Vervolg van pagina 3

zen elke andere methode dan de geslachtsdaad af."

In zijn redeneringen vanuit de natuurlijke orde ziet Ratzinger echter een heel belangrijk ding over het hoofd. Mensen zijn niet van nature zus, of zo. Dat zou te eenvoudig zijn. Het kenmerkende van de mens is juist, dat hij geen vaste natuur heeft. Meer dan de natuur bepaalt de cultuur de mens. Juist Ratzinger zou dat moeten weten, als propagandist van twee zulke cultuurbepaalde instellingen als huwelijk en kerk.

Wie gelooft in een natuurlijke ordening der dingen maakt het zichzelf heel gemakkelijk om de wereld om zich heen te interpreteren. Zoeken mensen antwoorden op de vragen die een steeds gekompliceerder wordende maatschappij op ze afvuurt? Geen nood. In de natuurlijke orde ligt dat antwoord al besloten. Biedt de ontwikkeling van wetenschap en techniek de mens nieuwe keuzemogelijkheden? Prachtig, maar als ze in strijd zijn met de natuurlijke (lees: conservatieve) orde moeten we onze ogen ervoor sluiten.

Daarmee zet de rk-kerk zichzelf buitenspel in de discussie over bio-ethiek. Want ook al wendt het Vaticaan het hoofd af, de ontwikkelingen gaan door. Nieuwe ontwikkelingen creëren nieuwe mogelijkheden en die roepen nieuwe vragen op. Naarmate het menselijk kunnen onbegrensd wordt, dringt de vraag naar wat mensen mogen zich sterker op. In de bio-ethiek is die vraag zeker klemmend. Want tot waar kunnen mensen gaan met het manipuleren van de erfelijkheid? En welke maatstaf leg je voor je keuzen aan in het schermgebied tussen goed (ongewenst kinderlozen helpen) en kwaad (selekteren op grond van erfelijkheidskenmerken)? De norm of man en vrouw „het“ met elkaar hebben gedaan helpt daarbij niet. In plaats van naar de oorzaak van (het ingrijpen in) bevruchting te kijken, kun je waarschijnlijk beter uitgaan van de gevolgen. In wat voor omstandigheden komt zo'n, met hulp van buiten ter wereld gebracht, kind terecht? Wat betekent dat van buitenaf ingrijpen voor het kind, voor de ouder(s)/verzorger(s) en voor de samenleving? Vrijheid en verantwoordelijkheid zijn begrippen die daarbij een rol spelen. De vrijheid om het eigen leven op eigen wijze inhoud te geven, met inbegrip van de mogelijkheden die de maatschappij daarvoor biedt. Beperkt door de verantwoordelijkheid voor elkaar en voor de samenleving als geheel.

Ingrid Cramer

GREWEL VOELT TIELMAN AAN DE TAND

Annemarie Grewel treedt in discussie met Humanistisch Verbond-voorzitter Rob Tielman over humanisme, fundamentalisme, christendom, politiek en homoseksualiteit.

Dat gebeurt in theater Frascati.

Nes 63, Amsterdam,
zondag 10 mei 1987
14.00-16.00 uur.

Radio en televisie van het Humanistisch Verbond nemen het tweegesprek op en zenden

er op maandag 18 mei gedeelten van uit in Kwartslag en Het Voordeel van de Twijfel. Voor belangstellenden is een beperkt aantal plaatsen beschikbaar. Als u de discussie wilt bijwonen, moet u dat laten weten aan de radio- en televisiedienst van het Verbond t.a.v. Dorothée Forma, Postbus 114, 3500 AC Utrecht, tel. 030-318145. Dan krijgt u een gratis toegangsbewijs toegestuurd. Wees er vlug bij, want op is op.

VERBONDSRAAD HEROVERWEEGT HV- STANDPUNT OVER REFERENDUM

De Verbondsraad van 21 februari hield zich uitvoerig bezig met het vraagstuk van „wel of niet een landelijk referendum.“ Ter tafel lag een standpunt van het hoofdbestuur (waarover in een vorige Humanist is bericht), dat ongeprezen werd om zijn zakelijke benadering. Daarnaast lag een bijdrage van Verbondsraadslid Den Besten, waarin vooral de ethische aspecten aan bod komen. Dat laatste sprak de raad zeer aan, uit angst dat het HV-standpunt „te politiek“ zou kunnen overkomen. Die verwarring ontstaat gemakkelijk, maar is niet altijd terecht. Het parlement beslist over tal van zaken, waaronder levensbeschouwelijke. Het is logisch dat het HV vanuit ideële motieven zoveel mogelijk invloed probeert uit te oefenen als het levensbeschouwelijke, waar dan ook, in het geding is. Den Besten: „De politiek is de maatschappelijke vertaling van ethische opvattingen. Het is iets anders als we ons met partijpolitiek zouden bezighouden. Dat behoort het HV namelijk niet te doen.“

De Kommissie Biesheuvel heeft enige tijd geleden een advies aan de regering uitgebracht over referenda en volksinitiatieven. Aan tal van maatschappelijke groeperingen (waaronder het HV) wordt nu gelegenheid geboden voor commentaar. Ook de politieke partijen studeren erop. Den Besten gaf aan dat het in dit stadium belangrijk is om als HV een commentaar te geven vanuit ethische invalshoek.

De Verbondsraad kon zich vinden in het uitgangspunt dat de invloed van de burgers op de overheid zo groot mogelijk moet zijn en dat dit zorgvuldig moet worden geregeld. Het hoofdbestuur zal een werkgroep instellen die op basis van de voorliggende notities een nader standpunt zal formuleren, waarbij de levensbeschouwelijke invalshoek nog meer nadruk zal krijgen.

De landelijke vrouwengroep

HET HV GEBEUREN

deed in de Verbondsraad verslag van haar activiteiten in de laatste twee jaar. Uitsluitend mannelijke afgevaardigden leverden commentaar. Er was waardering voor de resultaten, al waren de verwachtingen destijds hoger gespannen dan wat gebleken is dat kon worden waargemaakt. Het emancipatiewerk is tot de zomer een bijzonder project; daarna zal het worden voortgezet binnen de afdeling verenigingszaken. Verschillende afgevaardigden spraken de hoop uit dat in de toekomst ook aandacht wordt geschonken aan de emancipatie van mannen.

Eveneens waardering was er voor de viering van het veertigjarig jubileum in maart vorig jaar. Dit evenement werd in de Verbondsraad geëvalueerd. Hoewel de aanwezige politici de dag hebben gebruikt voor de start van de verkiezingsstrijd, was hun aanwezigheid tevens een blijk van erkenning voor het HV. Voorzitter Tielman meende dat de rede van de minister-president van principeel belang mag worden genoemd; deze is zelfs afgedrukt in de Staatscourant. Kritiek was er op de weinig inspirerende ochtenddiskussie waar de inhoud van het humanisme juist aan bod had moeten komen. Het was jammer dat door de vele late aanmeldingen een aantal mensen niet kon worden toegelaten.

Bert Boelaars.

KAMPEERWEEKEND VOOR JONGEREN

De jongerengroep van het Humanistisch Verbond organiseert van woensdag 27 tot en met zondag 31 mei weer een kampeerweekend. Dit-

maal is gekozen voor een terrein in Overasselt (in de buurt van Nijmegen), gelegen in een schitterend natuurgebied. Het terrein is goed bereikbaar per openbaar vervoer en bovendien, in tegenstelling tot vorige jaren, voorzien van de luxe van douches, toiletten en een kantine.

De deelnamesom bedraagt f 55,- all in. Je kunt je aanmelden via een briefkaartje naar het Humanistisch Verbond, t.a.v. Hans Vertegaal, Postbus 114, 3500 AC Utrecht, met gelijktijdige overmaking van de deelnamesom op giro 197930 van het Humanistisch Verbond, o.v.v. „kampeerweekend '87“. Voor verdere informatie kun je terecht bij Herma Geboers (08380-32987), Herbert Riekerk (01742-6021) of bij Margo van Ulsen (050-718382).

AVONTUURLIJKE JONGERENWEEK IN DE BELGISCHE ARDENNEN 18-25 JULI

Komende zomer organiseert een groep vrijwilligers binnen het Humanistisch Verbond een afwisselende vakantie week in de Belgische Ardennen voor jongeren van 13 t/m 17 jaar. We verblijven in een berghut „La Laiterie“.

ten zuid-westen van La Roche-en-Ardenne, net buiten het kleine dorpje Mierchamps. Dit is een schitterend en heel veelzijdig deel van de Ardennen. Van hieruit gaan we wild-waterkanoën, fietsen, grotten „ontdekken“ (speleologie) en wandelen. Bij alle activiteiten geldt dat ervaring niet vereist is. Wél verwachten we een sportieve, positieve inzet en gezamenlijke ondernemingslust. Wat betreft het kanoën krijg je op rustig water eerst les in de technieken, al snel daarna kun je zonder problemen op stromend water varen. We zullen gedurende 2 of drie dagen de rivier de Ourthe afzakken. Het aantal dagen en het traject zal afhangen van de hoeveelheid water in de rivier. Op de (gehuurde) fietsen gaan we de mooie omgeving op een andere manier verkennen (1 of 2 dagen). Verder gaan we een dag met behulp van een zaklantaarn een weg zoeken door nauwe grotgangen en spleten en misschien ontdekken we wel een ondergronds riviertje of meertje. Voor de resterende tijd zullen we gezamenlijk een invulling zoeken. Kortom het wordt een spannende en sportieve vakantie week. De begeleiding van deze week ligt in handen van vijf enthousiaste begeleiders/sters.

Op zaterdag 18 juli is Eindhoven het centrale verzamelpunt. Van daaruit gaan we met een busje naar de „Laiterie“. Op de laatste dag wordt iedereen weer in Eindhoven afgezet. De kosten van deze week bedragen f 350,-, inclusief gebruik van materiaal (kano's en fietsen) en vervoer vanaf Eindhoven. Eventueel is een kortingsregeling mogelijk. Het maximale aantal deelnemers is 25, reageer dus snel als je mee wilt! Heb je belangstelling voor deze sportieve, avontuurlijke vakantie, vraag dan vóór 15 mei een folder met informatie en opgevebon aan bij Marie-Clair Schoordijk of Hans Hartjes: Hezer Enghweg 77, 3734 GP Den Dolder. Tel. 030-787409. Of bij Gerrie de Bruin: Eikenlaan 28, 3828 BZ Hoogland. Tel. 033-801551 Tot ziens!!!

DUIDELIJKHEID IN HOOFDBESTUUR OVER PLAATSELIJKE GEESTELIJKE VERZORGING

Na langdurig beraad hebben hoofdbestuur en werkorganisatie overeenstemming bereikt over de vormgeving van het vrijwilligerswerk bij de plaatselijke geestelijke verzorging (pgv). Al een aantal jaren funktioneert het pgv-werk in de verschillende delen van het land op uiteenlopende manieren. Hoewel de gemeenschappen plaatselijk de bestuurlijke verantwoordelijkheid voor de pgv dragen, is het hoofdbestuur eindverantwoordelijk voor de inhoudelijke kwaliteit. Door de historisch gegroeide situatie waren hoofdbestuur, werkorganisatie en gemeenschappen het zicht enigszins kwijtgeraakt op de wijze van werken bij de pgv. Drie hoofdbestuursleden hebben daarom in 1986 om de impasse te doorbreken het initiatief genomen om tot heldere richtlijnen te komen. Daarin is rekening gehouden met de bijzondere positie van kleine gemeenschappen.

Na veel overleg zijn de richtlijnen vastgesteld in de hoofdbestuursvergadering van 11 maart. Binnenkort zullen de besturen van de gemeenschappen op de hoogte worden gebracht van het overeengekomen werkmodel. Ook in het kaderblad Humus zal er nader op ingegaan worden.

Naast de besluitvorming over de pgv stonden op de hoofdbestuurs-agenda van 11 maart het verslag '85-'86 ten behoeve van het kongres en de HV-reaktie op het interimrapport Hirsch-Ballin. Het kongresverslag is vast-

Bij de foto:

Beeld van de speciale hoofdbestuursvergadering op 31 januari die was gewijd aan de bespreking van het nieuwe Humanistisch Manifest. Behalve een aantal funktionarissen was ook de beoogde nieuwe HV-voorzitter Jan Glastra van Loon present

HET HV GEBEUREN

gesteld en komt binnenkort beschikbaar voor de gemeenschappen en de kongresgangers.

Het interimrapport Hirsch-Ballin kon in grote lijnen de goedkeuring van het hoofdbestuur wegdragen. In het rapport is weer eens duidelijk aangetoond hoezeer de humanistische geestelijke verzorging in de krijgsmacht is achtergesteld bij de konfessionele gv. De kommissie Hirsch-Ballin adviseert om de verdeelsleutel tussen de diverse geestelijke genootschappen te baseren op de gemeten behoefte onder de militairen. Het Verbond juicht dit uitgangspunt uiteraard van harte toe.

Niettemin blijft er een punt van discussie over: op welk moment moet deze behoefte

worden gemeten? Het hoofdbestuur is van mening dat met name dienstplichtigen bij hun indiensttreding onvoldoende zicht hebben op het belang van geestelijke verzorging. Pas na enkele maanden vormen de soldaten zich een beeld van de krijgsmacht en groeit het besef van de waarde van geestelijke verzorging. Men gaat zich realiseren welke rol het leger kan spelen in de verhoudingen tussen de volkeren en welke functie men eventueel persoonlijk daarin te vervullen heeft. De ervaring wijst uit dat ook dan pas een duidelijke voorkeur ontstaat voor geestelijke verzorging van een bepaald type. Nu is het nog zo dat dienstplichtigen vóór zij opkomen het formulier over

geestelijke verzorging moeten invullen. Het HV zal daarom de minister adviseren de behoefte aan gv weliswaar als uitgangspunt te nemen voor de verdeelsleutel onder de diverse geestelijke genootschappen, maar de peiling te verrichten op het moment dat de militairen enige maanden in dienst zijn. (BB)

LEZING OVER BOEDDHISME

Het Humanistisch Verbond Haarlemmermeer organiseert woensdagavond 8 april om 20.00 uur in zaal „De Deining“, Marktplaats bij het busstation in Hoofddorp een lezing over Boeddhisme door de heer M. Onde uit Oegstgeest, konservator Azië bij het museum voor Volkenkunde in Rotterdam.

WEEKEND OVER MIDLIFE

Zoals in het maartnummer van de Humanist werd aangekondigd, zal van 15 tot 17 mei voor de 2e maal een midlife weekend worden georganiseerd door enige organi-

Foto: Hes van Huizen

satoren en deelnemers van het le weekend (nov '85). De midlife periode is, globaal, de rond de veertig optredende heroriënteringsfase. Het is een periode van terugkijken en vooruitblikken, die gepaard kan gaan met een crisisbeleving. Er is vreemding van de zaken waaraan je je identiteit ontleende. De invloed van de ouders valt weg (vaak letterlijk) er kan geen uitdaging meer worden ervaren; de aandacht verslapt. Vroegere idealen vervallen en een generatiekloof kan voor het eerst scherp worden ervaren. Er kan een gevoel zijn te moeten kiezen tussen carrière en zelfontplooiing. De bedoeling van het weekend is te praten met „mede midlifers“. Voor ieder kan het aksent anders liggen (problemen met gezondheid, op het werk, in een relatie, of een totale identiteitskrisis). Toch kan er ook dan herkenning optreden over waar het in wezen omgaat. Daarna kan de vraag zich voordoen: wat wil ik nu eigenlijk? Maak ik een nieuwe start ....of niet? Vanuit die uiteenlopende vragen willen we ook weer op verschillende wijzen tot verheldering

HET HV GEBEUREN

komen, via praten, schrijven, creativiteit en ontspanning.

Het weekend duurt van vrijdagavond 19.00 uur tot zondagmiddag 16.00 uur. De deelnameprijs is f 90,-, te storten op gironummer 197930 t.n.v. Humanistisch Verbond te Utrecht, onder vermelding van Midlife weekend. Als mensen problemen hebben met dit bedrag, kunnen zij contact opnemen met Afra Schipper of Dick Metselaar. Opgave en inlichtingen bij Dini Boer of Ariane de Brauw, tel.: 030-318145. Het maximum aantal deelnemers is 30. Bij opgave graag vermelden of je vegetarisch eet en of je met een auto naar het weekend komt en mensen mee wilt nemen; in dat geval ook je tele-

foonnummer opgeven, dan kunnen meerrijders contact opnemen. Deelnemers krijgen een programmaboekje met deelnemerslijst toegezonden.

GEMEENSCHAPS- NIEUWS

Apeldoorn/Midden-Veluwe: Dinsdag 28 april om 20.00 uur spreekt Drs. G. den Besten uit Noordbroek over „Humor, een sleutel tot menselijk gedrag“ in de Canadian Club te Apeldoorn.

Doetinchem: Donderdag 16 april om 20.00 uur is er in Hotel De Graafschap, Markt 10 te Doetinchem een tweede bijeenkomst over „De geschiedenis van het humanisme“, met een inleiding van

Ruud van Sijl.

Eindhoven: Mw. E. v. Houten-Pop, arts, spreekt op zondag 12 april om 11.00 uur over het onderwerp „eigen verantwoordelijkheid voor je gezondheid“ in zaal „De Ronde“, Tongelresestraat 146 te Eindhoven.

Haarlem: Maandag 13 april om 20.00 uur houdt W. C. Fiege, oud-direkteur van het HV, een inleiding over zijn boek „Leven zonder antwoord“. Plaats: Reinaldahuis, L. Springerlaan 1 te Haarlem.

Hoogeveen: Op woensdag 15 april om 20.00 uur begeleidt Ada van Beuningen aan de hand van de ideeën van Iteke Weeda een avond over „Ideeënbeelden rond leefvormen“. Plaats: Jannes van der Sleedenhuis, Eisenhowerstraat 10 in Hoogeveen.

Meppel/Steenwijk vertoont op donderdag 9 april de film „De eerste prijs“, die handelt over ouderen in onze maatschappij, in Hotel „Posthuis“, Paardenmarkt 4 te Steenwijk. Aanvang 20.00 uur.

Midden-Holland: Frank de Mink uit Deventer houdt op maandag 25 mei om 20.00 uur een inleiding over de stelling „Mannen denken anders over goed en kwaad dan vrouwen“. Plaats: Zuidrandflat, Gen. de la Reylaan 101 te Gouda.

Rotterdam/Schiedam: Zondag 12 april om 10.30 uur houdt de gemeenschap een bijeenkomst i.s.m. De Vrije Gedachte. Prof. dr. A. C. Tobbi spreekt over „Een humanistische visie op geweld en oorlog“ in het Humanistisch Centrum, Provenierssingel 48 te Rotterdam.

Sneek: Eveneens op zondag 12 april om 10.15 uur, houdt Jan de Leede uit Soest een inleiding over „De relatie tussen humanisme, HV en politiek“ in restaurant „Onder de Linden“ aan de Marktstraat te Sneek.

Soest/Baarn: Donderdag 16 april om 14.00 uur is er een bijeenkomst over „Doodstraf in de Verenigde Staten“; een vertegenwoordiger van Amnesty houdt een inleiding en er wordt een videoband vertoond. Plaats: H. Tiepel, Ferd. Huycklaan 12 te Baarn.

Jac van den Oort

OP LOKATIE 2

Waar ben ik?

Geen antwoord.

Kan iemand mij misschien de weg vertellen naar ik weet niet waar?

Weer geen antwoord.

Niemand die zijn mond opentrekt, niemand die mij de helpende hand reikt.

De generaal niet, opa van Zanten niet en ook zijn kleinzoon niet.

Integendeel.

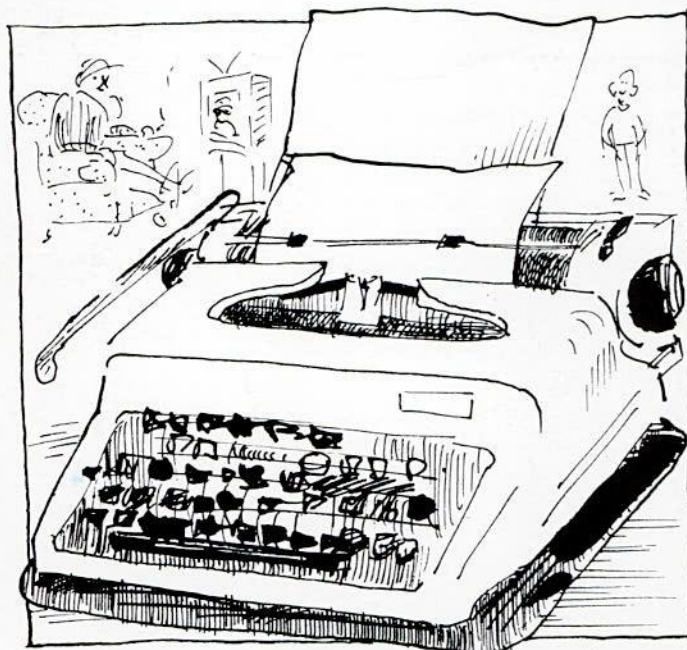
Zij lijken mij hetzelfde te vragen: waar zijn we, waar gaan we naar toe?

Ik zou het niet weten, ik weet nauwelijks wie ze zijn. En toch, als er iemand is die hen antwoord zou kunnen geven, dan ben ik het wel. Tenslotte ben ik hun vader. De generaal, opa van Zanten en zijn kleinzoon zijn mijn kinderen en van niemand anders, ze zijn uit mijn kop geboren en moeten de hoofdrolspelers worden in mijn nieuwe kinderboek.

De generaal kwam het eerst en maakte meteen zijn debuut op TV. In een extra-journaal vaardigt hij het bevel uit om alle lelijke kinderen van het land op te pakken. Vervolgens heb ik

Op locatie: nergens

opa van Zanten tot leven gewekt. Hij zit, zoals altijd, TV te kijken, hoort het bevel en vreest het ergste voor zijn kleinzoon, een dromerig jongetje met flaporen, die tijdens het TV-optreden van de generaal nietsvermoedend de slaap der onschuldigen slaapt. Hoe nu verder? Ik zit achter mijn typemachine en staar naar het papier alsof ik de letters, woorden en zinnen wil dwingen voor zichzelf te beginnen. Het wonder blijft uit. De generaal lijkt eeuwige zendtijd te hebben, opa van Zanten blijft zitten waar hij zit en zijn kleinzoon is door niets

of niemand uit zijn slaap te krijgen. Vergeleken met een schrijver heeft die andere God het maar gemakkelijk: hij heeft zijn hoofdpersonen een vrije wil gegeven en vervolgens zijn handen van hun teruggetrokken. Achterover leunend in een makkelijke stoel en tevreden een pijpje rokend, slaat hij minzaam gade hoe zijn scheppingsverhaal zichzelf vertelt. Zo kan ik het ook.

Generaal, zoek het maar uit: moordt er maar op los of wordt voor mijn part pacifist. Kan mij het schelen. Toe opa van Zanten, verzin iets. Je zit daar maar TV te kijken. Waarom ga je niet eens een dagje vissen op de Kagerplassen met die kleinzoon van je? Doe wat.

Opnieuw blijft een wonder uit.

Mijn hoofdpersonen beginnen gevaarlijk veel op hun schepper te lijken: ze zijn niet vooruit te

bränden. Langzamerhand ontwikkel ik een flinke hekel aan dat lamlendige drietal. Zal ik ze alledrie de nek omdraaien? Geen enkel probleem, ik heers als schrijver over leven en dood. Daar gaat-ie:

„Plotseling (wat een heerlijk woord) trekt de generaal zijn pistool, hij legt aan en vuurt. De kogel vliegt dwars door het televisie-scherm pardoes (nog zo'n heerlijk woord) de huiskamer binnen van opa van Zanten. De oude man bukt. De kogel beschrijft een vrolijk boogje en boort zich in de dooraderde slaap van het arme oudje. Zijn kleinzoon schrikt wakker van het lawaai beneden in de huiskamer. Hij staat op en loopt in slaapdronken toestand de trap af. Dat had hij nu niet moeten doen. In het halfduister ziet hij een losliggende traproede finaal over het hoofd. De jongen struikelt, valt en breekt zijn nek. Einde verhaal.”

Hoofdschuddend vind ik mezelf weer terug achter mijn typemachine. Dat is geen oplossing. Alle haat, besef ik, is zelfhaat. Niet mijn hoofdpersonen hebben een schop onder hun kont nodig, ik heb een flinke trap nodig, maar die zal ik

me toch echt zelf moeten geven.

Ik sta op en straf mezelf met een citaat van

Kees van Kooten: schrijven is op je reet zitten. Braaf ga ik weer zitten, maar wat ik ook probeer: ik krijg de generaal niet van de TV, opa van Zanten niet uit zijn stoel en zijn kleinzoon niet uit zijn bed. „O muse where are you?“, verzucht ik, waarmee ik mijn onmacht om te schrijven voor het gemak verhef tot een metafysisch probleem. Het is niet mijn schuld dat het schrijven niet lukt. Ik wil wel, maar de inspiratie laat mij weer eens lelijk zitten. Waarom heb ik vroeger niet beter naar mijn vader geluisterd toen hij mij de namen van vogels en bomen probeerde

bij te brengen, dan was ik nu, net als hij, boswachter geweest. Dat is tenminste een vak.

Van Kooten kan me nog meer vertellen. Ik kap ermee. Dan maar geen boek. Ik sta op en loop naar de brievenbus. Wellicht brengt de post enige afleiding in mijn ellendig bestaan. Even later sta ik met een brief van de uitgever ik mijn handen, waarin ik vriendelijk wordt herinnerd aan de datum waarop ik mijn manuscript moet inleveren: 15 april. Dan al? Maar dan heb ik nog maar vier weken! Als bij toverslag hervat de generaal zijn toespraak op TV, opa van Zanten veert op uit zijn stoel, zijn kleinzoon wordt eindelijk wakker. De deadline heeft hen tot leven geroepen.

Aan de slag, Meinderts. Je bent nog nergens! tekst: Koos Meinderts

Illustratie: Annette Fienieg